

Джыри зы къызэІуахыгъ

Тыгъуасэ джыри зы кӀэлэцӀыкӀу ыгъыплэ Мые-
кӀуапэ кыщызэлӀуахыгъ. Ащ фэгъэхьыгъэ мэ-
фэӀӀ зэхыхьэм АР-м и Лышхьэу ТхьакӀушынэ
Аслъан хэлъжагъ. ПстӀумэ апэ ар ны-тыхэу зи-
сабыл ыгъыплэм кӀызыщэштхэмрэ лӀф
шызышӀэштхэмрэ къафэгъушӀуагъ.

— Кĕлэццыккы ыгыппэжэм-
кĕ юфгыгъоу кыалэм илэр дэгъ-
зыжыгыгъэ зэрэхуыцтыр анахъ
шъхъалэу тыздэлажэбхэрэм
ащцъ, — кыгуагъ ащ нэужым.
— Блэкыгъэ илъэсым ыгы-
ппиц кыызэлутхын тлъэкыгъэ,
мыгъи мыщ нэмыккэу зы тэгъэ-
псы, илъэсым ыкĕм нэс илоф-
шын ригъэжынэу тыццугуыт.
Кĕлэццыккы ыгыпплэ цыккэу
кыалэм ичэзыу хэтхэм цыкĕми
чыплэ ятыгъэным пае пстэум-
кĕи 9 тищыклагъ, арышь, ар з-
ридгъэкъуыштым тыпылыбашт,
Гупцэми ащкĕ кыдыдырегъа-
штэ, Іэпылгъуу кыгъфэхъу.

Джащ фэдэу ны-тхэмрэ
ЫгыгыпIэм шылэжыштхэмрэ
псэольакIэм пае кьафэгушIуагь
Мыекьопэ кьэлэ администра-
цием ипашэ иIэнатIэ зыгъэ-

цэкээрэ Сергей Стельмах. Нэ-
ужым Тхякүшүнэ Аслъанрэ
Сергей Стельмахрэ лентэ плъы-
жыр зэпаупкыгэ. АР-м и ЛЫ-
шхъхэ Игыппиэр кыпплъы-
хыгэ, амалзу ялшштхэм хэзыгэ
имыгэу захигэгэгозагэ.

«Умкэкэлэ» зэджэгэхэ кэлэ-
цыкы ыгыпылу кызылуа-
хыгээр нахыпэкэлэ ублэлэ
еджапыу шытыг. Дошкollyнэ
гэсынэгэм исистем зегэ-
ушомбгугэным фэгэхыг-
гээ кэлэ программэм кы-
дыхэлгытагээр ар ыгыпылэ
ашыжынынэ 2010-рэ илээсэм
ыклэм рагэжыаг. Учрежде-
нием ипашу Любовь Коршу-
новам тызэрэшиггэзогагэм-
клэ, унэр ыгыпылу шытыным
фытырагэпсыхыажыным,
агээцкэжыным ыкли псэча-

лэуу ишыклагьэхэр члагьэ-
уонхэм сомэ миллион 45-рэ
пстэумкн пэлухьагь. Ар кьэ-
лэ бюджетымрэ администраци-
ем ипашэ илэпчэлэгьэнэ фонд-
рэ кьахакьыгь. Ыгыныпэр нэб-
гыри 180-рэ члэсыным тельы-
тагь, пстэумкн купи 8 ялэшт.
Джащ фэдэу мы Ыгыныпэм
кьэкулагьэхэм ямызакьоу, нэ-
мыкьлхэу еджапэм члэхьаным
зыныбжь нэсыгьэ кьэлэцлэ-
кьлхэм ягьхьазырыни дэлэ-
жэштых. Ащ пае купитлу зэ-
рэзэхашэшттым, зышлоигьо
пстэуми яклэлэцлэкьлхэр кьы-
рашэплэнхэ зэральэкьышттым
Ыгыныпэм ипашэ кьакьигьэт-
хьыгь.

ХЪУТ Нэфсэт.
Сурэтхэр А. Гусевым ты-
рихыгбэх.

**Республикэм
фэлажьэх**

**Адыгэ Республикэм и
Лышхъхьэу Тхьаклушынэ
Аслъан республикэ тын**

лъялэхэр зыфагъэшъошагъэхэм ахэр кэзыушыха-
тыр тхылъхэмрэ бгъэхалъхъэхэмрэ тыгъуасэ ариты-
жьыгъэх. Адигеишэ эконوميкэ хэхъоныгъэхэр ышын-
хэм зилахышлу хэзышыхъэхэрэм зэрагыушхорэр,
зэрафэразэр, ахэм кълэжьыгъэр зыцаритыжьырэ
лофтхъабзэхэм сыдигъуи игуапэу зэрахэлъжэрэр рес-
публикэм и Лышхъэ кылыуаг, ялофшлагъэ ащ фэдэу
кызырэхэагъэщыгъэм фэшл афэгъушлуаг.

— Илээс зэклэлъыкIохэм
шъуиычтхъу яжъугъаIозз,
уцун гъэпсэфи шъуимыIу
республикэм ыкIи Урысыем
шъуафэлажэ. Ар тэ дэгъоу зэ-
хэтэшэ ыкIи ащкIэ лъэшэу ты-
шъуфэрэ, — кыIуагъ Тхьа-
Кущынэ Аслъан кызырэ-
угъоигъэхэм зэкъыфигъэзэзэ.

АР-м и Лышхьхь иунашъо-
клэ «Адыгеим и Щытхъузехъ»
зыфиорэ медалыр афагъэ-
шъошагъ Адыгэ къэралыгъо
университетим литературэмрэ
журналистикэмрклэ икафедрэ
ипрофессорэу, филологие шлэ-
ныгъэхэмклэ кандидатэу Къу-
ныжъ Мыхъамэт, Иофшлэным
иветеранэу Хъут Рэщыныгъ,
Мыекъопэ къэлэ поликлиникэу
N 3-м иврач-неврологэу, Адыгэ
республикэ общественнэ орга-
низациеу «Къэндзалхэм акулъ-
турнэ-просветительскэ обще-
ствэу «Дуслык» зыфиорэм
итхъаматэу Алям Ильясовым.
Адыгеим мэкъу-мэщ хъызмэ-
тымклэ изаслуженнэ Иофшлэ
хъугъэ биологие шлэныгъэ-
хэмклэ докторэу, профессорэу,
Пшызэ шьолъыр икъэралыгъо
аграрнэ университет агрохи-
миемклэ икафедрэ ипащэу
Шэуджэн Асхъад. «АР-м про-
мышленностымклэ изаслужен-
нэ Иофшлэ» зыфиорэ шытхъу-
цэр къалэжыгъэ злұхыгъэ ла-
хьзэхэлэ обществэу «Мые-
къопэ редукторышл заводым»
икоммерческэ пащэу Бэгъушпэ
Русьланрэ зэфшшыгъэ лахьзэ-
хэлэ обществэу «Картонтарэм»

игъэцкIэкIю пашэу Сергей Погодинымр. Культурэм иучреждение «АР-м и Лъэкъ театрэу И.Цэм ыцIэ зыхьырэм» иаристгэу Хакъый Аслъан «АР-м искусствэхэмкIэ изаслуженнэ ЮфышIэшху» зыфиIорэр къыфагъэшъогагъ. Джакъ фэдэу культурэм, экономикэм, нэмыкI лъэныкъохэмкIи гъэхъэгъэшIу зышыгъэхэм кталэжьыгъэ тын лъапIэхэр республикэм и Лышгъхъэ ари-тыжьыгъэх.

АР-и ЛШыгхэ ирээныг тхыльхэр афагэшьошагэх Иофшэным иветеранэу Шымыгэху Аскэрбий, гуманитар ушэтынхэм апыль Адыгэ республик институтум иученэ секретарэу, филологие шэныгэхэмклэ кандидатэу Тэу Нурыет, республикэм ихыкум пристав гэххалэ игуадзэу Кьонэ Азэлат, мы кыулыкүү дэдэм Иоф шызышлэрэ Рената Булатовам, псауныгээр кээухумэгэнымклэ кээралыгбо бюджет учреждениеу «Теуцожь район гупчэ сымэджэш-шым» иврач гэххалэу Лыхэсэ Фатимэ, нэмьклхэми.

Тхайкүшүнэ Аслҕан шыт-
хуцлэхэр ыккы тын лҕап-
лэхэр кызаретыжхэм ыуж ахэр
кызыфагыэшшошагыэхэм
джыри зэ афэгүшүагы, псау-
ныгы пыгэ язу, ягыэһагыэхэм
кыащымкүлэу ыпэккэ лык-
лөтөнхүу кыафэлэшүагы.

ТХЪАРКЪОХЪО
Адам.

Юфыгъуабэмэ атегущыIагъэх

**Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет зичэзыу
лофшэгъу зэхэсыгъоу тыгуасэ илагъэр зэрищагъ АР-м
и Правительствэ и Тхьаматэу Къумпыл Мурат.**

Апэрэ Юфыгыоу АР-м и Премьер-министрэ кызышыу цугэр гухэль гьэнэфагыэ зилэ программэхэм ягэцклен республикэм зэрэшызэхашэрэр ары. Мы лэныкьомклэ шыклагыэхэр зэрэшылэхэм кыыз-рэуугоныгэхэм аналэ тырарыгьэдзагь. Гушылэм пае, «Ныбжыкьлэхэм япатриотическэ

пунуыг» зыфилорэ программэр гъэцэкIэгъэным фэшI бюджетым сомэ миллион пчъагъэ къетIупшы. Ахьшэр шыI нахь мышIэми, илэсэу тызыхэтыр пштэмэ, мыш епхыгъэу Iоф мэкIэ дэд агъэцэкIагъэр. МышкIэ пштээдэныжь зыхыхэрэм ялошIэн нахь агъэлъэшэн, ишыкIагъэ хъумэ, програм-

мэхэм зэхьокIыныгэхэр е хэгъэхьонхэр афэшIыгъэнхэ фаеу пашэм ыльытагъ.

Кошкыбэллэ районым ит селу Вольхэм псыр кыккүонум ищынагы зэрэщылэр кылуагы АР-м ивице-премьерзу Алексей Петрусенкэм. Нэпкхэр гэзпытэгэнхэм, оперативнэ юфтхыабзэхэр зэхэщэгэнхэм афшл сомэ миллионипл фэдиз аышклагэзу кыалытагы, юфшлэнхэр зыгэзцккшштхэ

(ИкІэүх я 2-рэ н. ит).

Пхъэныр гъунэм нэсыгъ

Республикэм мэжыу-мэжым-кIэ и Министерствэ кызыртыгъэмкIэ, гъэтхэсэ зэфэшъхьафху апхъынзу рахухъыгъэ гектар мини 113-м фэдиз хызырым шыцшэу тыгъэгъазым и 21-м ехулIэу халъхьагъэр гектар мини 111-м тIэкIу къеху. ПстэумкIи халъхьажын фау къафэнагъэр гектар 1900-рэ фэдиэ.

Районхэм тыгъуасэ ехъулIэу

гьэтхэсэ гектар пчягъзу ащапхьыгъэр зыфэдызыр: Джаджэр — мин 29,5-м ехъу, Кошхьаблэр — мин 16,5-м фэдиз хьазыр, Шэуджэнуэр — мин 15,8-м тлэкху ехъу, Красногвардейскэр — мин 15,3-рэ, Теуцожьыр — мин 11,9-м фэдиз, Тэхутэмькьуаэр — минни 9-м ехъу, Мыскьуаэр — гектар минни 8,4-рэ.

(ИкIэүх я 2-рэ н. ит).

Иофыгъуабэмэ атегушыIагъэх

(Апэрэ н. къыщезжэ).

организациеи зэзэгъыныгъэ дашыгъ. Иофхэм язытет зыпкъ итынм, мы псэупIэм дэхэр псыккуным шыухъумгъээнхэм джырэ уахътэм анаIэ зэрэтетыр, ащкIэ министерствэ ыкIи структурэ зэфэшъхьафхэм яIо зэхэлъэу Иоф зэрэздашIэрэр къыIуагъ.

Мэхъанэшхо зилэхэм ащыщэу КъумпIыл Мурат къыгъэнэфагъэр кIэлэцIыкIу IыгыпIэхэм яшIын фэгъэхыгъэ программэм республикэр зэрэхэлэжъэщтыр ары. Адыгеим имуниципальнэ образованиехэм зэкIэми джырэ уахътэм проектхэр агъэхъабырх, нэужым ахэр экспертизэ ашIыщтых. КIэлэцIыкIу IыгыпIэхэм яшIын пэIуагъэхъанэу шъолъырхэм сомэ миллиард 50 мы илътэсым афитIупщынэу федеральнэ гупчэм унашъо ышIыгъ, мыщ фэдэ учреждениехэм атегъэпсыхъыгъэ псэуальхэм ягъэкIэжъыны ыпшъэкIэ зигугъу къэтшыгъэ мылкъум фэдиз пагъэ-кIодэщт.

Мы программэм социальнэ мэхъанэшхо зэриIэр КъумпIыл Мурат къыхигъэщыгъэ, республикэр ащ чанэу хэлэжъэн, къытефэрэр зэкIэ шIокI имылэу ыгъэцэкIэн зэрэфаер къыIуагъ.

АР-м псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ иминистрэу Мэрэтыкъо Рустем къызэриуагъэмкIэ, зипшъэрылхэр тэрэзуу зымыгъэцэкIэрэ район сымэдэжъэхэм яврач шъхьэ-итIу яIэнатIэхэм аIуагъэкIыгъэх. Ахэм ачIыпIэ иуоцтхэр бэ темышIэу агъэнэфэщтых. Республикэм шашIынэу рахъухъыгъэ диагностическэ гупчэм ипроект зэрэхъабыр, джы ащ экспертизэр Ростовна-Дону зэрэщикIуштыр къыхигъэщыгъэх.

Республикэм ит псэупIэхэм, зыгъэпсэфыпIэхэм, нэмыкIхэм ясанитарнэ зытет шапхъэхэм адиштэныр пшъэрылх шъхьаIэхэм зэу зэращыщыр АР-м и Правительствэ и Тхьаматэ къызэрэуагъэи гъэхэм джыри зэ агу къыгъэкIыжыгъ. Мы лъэныкъомкIэ АР-м и Лы-

шъхъэу ТхьакIушынэ Аслъан, республикэм и Правительствэ унэшъо гъэнэфагъэхэр ашIых, шIыхьафхэр зэхашъх, хэкIхэр дашых. Арэу щыгъэх нахъ мышIэми, джыри Иоф зыдэпшIэн фаеу шIыр зэрэмымакIэр Премьер-министрэм къыIуагъ.

Республикэм ыцIэ чыжъэу зыгъэуагъэ адыгэ къуаеи ищытхъу нахъ игъэкIотыгъэу гъэфедэгъэным мэхъанэшхо зэриIэр КъумпIыл Мурат къыIуагъ. Адыгэ къуаеи ифестивалэу зэхашъэрэм дакIоу, тишъолъыр, анахъэу Мыекъопэ районым, зыщызыгъэпсэфынэу къаклохэрэм къуаер ащэфын амал яIэныр пшъэрылх шъхьаIэхэм ащыщэу къыкIыгъэтхыгъ.

Щыфхэр непэ анахъэу зыгъэгумэкIырэ социальнэ Иофыгъохэм, транспорт зэпхыныгъэм, хъэ гъорыкIохэм, нэмыкIхэми афэгъэхыгъэ Иофыгъохэм къызэрэуагъэи гъэхэр атегушыIагъэх, ахэр дэгъэзыжыгъээнхэм пае хэкIыпIэу щыIэхэм яусагъэх.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

Пхъэныр гъунэм нэсыгъ

(Апэрэ н. къыщезжэ).

Къалэу Мыекъуапэ къепхыгъэ хызмэтшIанIэхэр гъэтхасэхэм япхынкIэ ауж къинагъэх, тыгъуасэ ехъу-лIэу ахэм апхъын фаеи щыщэу халхъагъэр процент 79-рэ.

Республикэм игубгъохэм зинахъыбэ ащапхъыгъэр тыгъэгъазэр ары — пстэумкIи гектар мин 68,9-м фэдиз хъазыр. Районхэм тыгъэгъэзэ гектар пчыагъэу ащапхъыгъэр: Джаджэр — мин 20,2-рэ, Красногвардейскэр — мин 12,2-м ехъу, Шэуджэныр — гектар мин 10,3-м фэдиз, Теуцожыр — гектар мин 7,3-м фэдиз, Мыекъуапэр — гектар мин 3-м тIэкIу ехъу, Тэхъутемыкъуаер — гектар мин 2,7-рэ. Республикэм лэжыгъэм

пэIухъашт натрыфэу шапхъыгъэр гектар мин 25,6-м хъазырэу лыкIэхъэ, соер гектар мин 4-м фэдиз хъазыр, зэнтхыер гектар мин 1,8-м ехъу, силосым пэIухъашт натрыфыр гектар мин 1,6-м ехъу. Пынджэу апхыгъэр гектар мин 5,3-м фэдиз хъазыр. Лэжыгъэ фыжыер зыщапхыгъэхэр: Тэхъутемыкъуаер — гектар мин 4-м фэдиз хъазыр, Красногвардейскэр — гектар мин 1-м тIэкIу ехъу, Шэуджэныр — гектар 270-рэ.

Къыхъэгъэщы хъушт нэш-хырыбидзхэр гектар 1300-м фэдиз хъазырма зэрашаIагъэр. Ащ щыщэу гектар 1250-р Шэуджэныр районым къыщагъэкIы.

ЛIЭХЪУСЭЖЪ Хъаджэртбый.

• КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр •

я VIII-рэ дунэе шIэныгъэ конференциер

Бзэр — лъэпкъ гъашIэм ылъапс

ЖъоныгъуакIэм и 16 — 17-м я VIII-рэ дунэе шIэныгъэ конференциеу «Актуальные проблемы общей и адыгской филологии» зыфиIорэр Мыекъуапэ щыIуагъ. Ар зыгъашIэрэ шIэныгъэлэжъышхоу, профессорэу КIэрэщэ Зейнаб Ибрахымэ ыпхъур къызыхъугъэр илътэс 90-рэ зэрэхъурэм фэгъэхыгъагъ. Зигъо Иофхъэбзэ иным Темыр Кавказым иреспубликэхэм, Урысыем и субъект зэфэшъхьафхэм ыкIи IэкIыб къэралхэм ащыщ шIэныгъэлэжъхэр, ежъ зэхъа-кIохэр — Адыгеим ишIэныгъэлэжъхэр хэлэжъагъэх.

Тарих мэхъанэ зилэ конференциер къызэлуиыхыгъ ыкIи зэрищагъ АКЪУ-м и ректорэу, социологиэ шIэныгъэхэмкIэ докторэу Хъунэго Рэщыдэ. Зичэ-зыу конференцием адыгэ бзэшIэныгъэм иIофыгъо инхэр зэшIуиыхын мурадэу иIэм игъусэу, апэрэ адыгэ бзылфыгъэ докторэу, бзэшIэныгъэм игъэпсэIуагъэу, профессорэу КIэрэщэ Зейнаб къызыхъугъэр илътэс 90-рэ зэрэхъурэм ыкIи къышцинэгъэ творческэ лэжыгъэшхор икъоу зэгъэшIэгъэным, кIэуагъогъэным зэрэфэгъэхыгъэр къыIуагъ, гъэхъагъэхэр ашIынэу къафэлъэIуагъ.

АР-м и Премьер-министрэ игуадзэу А. Петрусенкэм зэхъанэ хэлэжъэхэрэм, хьакIэхэм псэлъэ фабэкIэ закыфигъэзагъ. Адыгэ Республикэм и Лышъхъэу ТхьакIушынэ Аслъан ишIуфэс гушыIэу научнэ зэхъэхъашхом хэлэжъэхэрэм афакIорэм къеджагъ. Бзэр лъэпкъ гъашIэм ылъапсэу, ар уухъумэн ыкIи ренэу узфэсакъэу уздэлэжъэн фэе Иофыгъоу зэрэщытыр кIыгъэтхыгъ. Анахъ пшъэрылх иныр лъэпкъымкIэ адыгабзэр научнэу лэжыгъэныр, зэхэфыгъэныр зыфызэшIокIыгъэ адыгэ бзылфыгъэ гъэсэгъэ-еджэгъэ-

шхоу, докторэу, академикэу, профессорэу, лъапсэ зилэ ИофшIэгъэ дэгъубэ къызэкIэкIыгъэу, адыгэм ыпхъу лъапIэу КIэрэщэ Зейнаб ыцIэкIэ, къызыхъугъэр илътэс 90-рэ зэрэхъурэм ипэгъокIэу зэрэщытыр къыIуагъ, джырэ шIэныгъэлэжъхэм бзэмкIэ лъэбкъукIэхэр ашIынхэу, щытхъу хэлъэу ахэр зэшIуахынхэу къафэхъохъугъ.

Кошхъэблэ район администрацием ипачэ игуадзэу ЕмыкI Руслан КIэрэщэ лъэпкъым лъапсэ зыщидзыгъэр Кошхъаблэу зэрэщытыр агу къыгъэкIыжыгъ. ТхэкIошхоу КIэрэщэ Тембот, бзэшIэныгъэлэжъышхоу КIэрэщэ Зейнаб адыгэ культурэм — литературэм, наукэм зэрэщытэу лъэужышIоу къыхагъэнагъэм якъуаджэ имызакъоу, тыдэ шыIэ адыгэ лъэпкъи, щыфыи гыгъэрэу зэрэрыгушхохэрэр, ятворчествэ гъунэ лъафэу зэрэзрагъашIэрэр, лъэужхэм ар яшыпкъэу зэрэлъагъэкIуатэрэр ыкIи зэрэ-лъагъэкIотэщтыр къыIуагъ. Конференцием гъэхъагъэ ышIынэу къыфэлъэIуагъ.

Шуфэс мэфэкI псалъэхэм къаIэлъыкIуагъ пленарнэ зэхэ-сыгъор. Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ институтэу Т. КIэрэщэм ыцIэ зыхырым ипачэу, филологии шIэныгъэхэмкIэ докторэу Бырсыр Ба-

тырбый «КIэрэщэ Зейнаб ыкIи адыгэ бзэшIэныгъэр» зыфиIорэ къилотыкIынышхор къышIыгъ. Адыгэ культурэм, адыгэ шIэныгъэм ыкIи адыгэ бзэшIэныгъэм гъогу афыхъыгъэнымкIэ КIэрэщэ Зейнаб Иофышхо зэришIагъэр Бырсырым кIыгъэтхыгъ. Апэрэ адыгэ бзылфыгъэ докторэу КIэрэщэ Зейнаб ыцIэ дунаим анахъ щызэлъашIэрэ кавказологхэм зэрэщытыр къыIуагъ. Зэбгъэпшэнхэ щымыIэ инауачнэ ИофшIагъэхэу «Грамматика адыгейского языка», «Особенности шансугского диалекта адыгейского языка» зыфиIорэ апэрэ монографиер, «Толковый словарь адыгейского языка» зыфиIоу З. КIэрэщэмрэ А. Хьэ-тланэмрэ зэдатхыгъэр темыр-кавказ лъэпкъыбзэхэмкIэ апэрэ гушыIалъэу зэрэхъугъэр къыхигъэщыгъ, джырэ лъэхъани ахэр бзэшIэныгъэр куоу зэгъэшIэгъэнымкIэ осэшхо зилэхэу ылытагъ.

КIэрэщэ Зейнаб Тбилисскэ университетэу кавказыбзэхэр зыщызэрагъашIэхэрэм нанахъ шIэныгъэлэжъышхохэу, зэчый ин зыхэлъхэу Арнольд Чикобава, Г. С. Читая (мыхэр зыпшъэ укIожьынэу щымыт гъэсэгъэ-шхохэм яеджакIохэу зэрэщытыгъэхэр) зэрэрагъэджагъэм, зракIырыплъыгъэм шIэныгъэ чы-

лэпхъэшIу къызэритыгъэр, Зейнаб адыгэ бзэшIэныгъэм игъэпсакIоу зэрэщытыгъэр ыкIи къызэрэнэрэр кIыгъэтхыгъ. ЗэрэгъэдэжкIошхуагъэр, егъэджен тхыIэу, IэпыIэгъоу, научнэ тхыгъэу иIэр зэрэбэр ыкIи ахэм уасэ зэрафэшIыгъуаер къыIуагъ.

Конференцием иапэрэ зэхэ-сыгъо темэ шъхьаIэр къызыIотыкIырэ гушыIэхэр къышашIыгъэх ткъош республикэхэу Къэбэртэе-Бэлыкъарым, Къэрэщэе-Щэрджэсым, Абхъазым, IэкIыб къэрал къыкIыгъэхэм ыкIи Адыгеим ишIэныгъэлэжъхэм.

Абхъаз шIэныгъэлэжъышхоу Шота Салакая, Черкесскэ къыкIыгъэ зэлъашIэрэ шIэныгъэлэжъэу, литературоведэу Бэчыжэ Лейлэ япсэлэ куу зэкIэупкIагъэхэр зэлукIэшхом итемэ шъхьаIэ къызэлъэузыхырэ гушысэхэмкIэ баигъ, гъэсэпэтхыдэ ин ахэлъыгъ.

Филологии шIэныгъэхэмкIэ докторэу, къалэу Налчык къы-

кIыгъэ профессорэу Бакъ Хъанджэрые «О художественной критике в литературах Северного Кавказа», шIэныгъэлэжъхэу З. Быжым (Налчык) «Адыгская языковая картина мира. Лингвокультурологический аспект» ыкIи Арнольд Лок (къ. Роттердам, Голландиер) «Как правильно оценивать уроки жиз-неспособности национальных северокавказских языков», У. Пэнэшъум (Мыекъуапэ) «К вопросу о периодизации отечественной литературы XX века» зыфиIорэ къилотыкIын гъэшIэгъонхэр къашIыгъэх.

Къалэу Берлин щыпсэурэ бзэшIэныгъэлэжъэу Моника Хелиг нэмыкIыбзэхэм ягъэпшагъэу илътэс 20 хъугъэу адыгабзэр зэрэгъашIэ. Ежъ къэмыкIуагъэми, ишIуфэс телеграммэу я VIII-рэ дунэе шIэныгъэ конференцием хэлэжъэхэрэм ыгу къыдеIэу зэрафэгъушорэр, гъэхъагъэхэр ашIынхэу зэрафэлъаорэр, КIэрэщэ Зейнаб ышъхьэкIэ зэринэ-Iосагъэр, зэрэцIыф гъэсэгъэ-акъылышIуагъэр, лъэуж дахэ бзэм зэрэпхыришыгъэр къызщи-Iорэм къеджагъ АКЪУ-м филологиемкIэ иадыгэ кафедрэ ипачэу, докторэу, профессорэу ХьакIэмыз Мирэ.

Пленарнэ зэхэсыгъом ыуж конференцием иIофшIэн секције зэфэшъхьафхэм ащылъагъэкIотагъ. МэфитIум къыкIоцI шIэныгъэлэжъ пшIы пчыагъэхэр темэ шъхьаIэу «Актуальные проблемы общей и адыгской филологии» зыфиIорэмкIэ зэхэгъушыIагъэх, зэфэхысыжъхэр ашIыгъэх.

МАМЫРЫКЪО Нуриет. Сурэтыр Iэшыгъэ Аслъан тырихыгъ.

Муниципальнэ гъэпсыкIэ зилэ «Адыгэкъалэ» иадминистрацие лъэшэу гухэкI щыхугъэ медицинэмкIэ профессорэу, Урысые Федерацием псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ изаслуженнэ ИофышIэу, Краснодар краимрэ Адыгэ Республикэмрэ яврачхэм якъэгъэхъабырын зилахышхо хъзы-шIыхъагъэу Джамырзэ Шамсудин Хъаджисмел ыкъом идунай зэрихъожыгъэр ыкIи ащ иунагъорэ илахылхэмрэ афэтхъаусыхэ.

Адыгэ Республикэм исани-тарнэ зыгет нахьышлэ шыгъэным, урамхэм ямызакъоу, тыдэкли ащылэ хэклэхэр угыонгъэнхэм, ахэр дэщыгъэнхэм ыкли чыгхэр гъэтлысыгъэнхэм мэхъанэшхо зэрлэр АР-м и Лышгъыи, республикэм и

Правительстви пчъагъэрэ кы-хагъэщых. Ар кыдалыгътэзэ, юфтхьэбзэ гъэнэфагъэхэр рес-публикэм ренэу шырагъэкло-кых.

УФ-м мэкъу-мэщымкIэ и Министерствэ унашъоу ышлы-гъэм диштэу, жьоныгъуакIэм и

Мэзхэр агъэкъэбзагъэх

18-р мэзхэм ягъэтлысын фэ-гъэхыгъэ мафэу хагъэунэ-фыкы. Ащ кыдыхэлыгъагъэу шэмбэт шыхьаф республикэм шызэхашагъ. Псыхъоу Шыхьа-гуашэ ыкыб кыпэлэуль чы-плэхэр агъэкъэбзагъэх.

АР-м мэзхэмкIэ и Гъэlorы-шлэлэ, АР-м гъэсэныгъэмрэ шлэныгъэмрэкIэ и Министер-ствэ, АР-м ныбжьыкIэ юфтхэм-кIэ и Комитет экологическэ юфтхьабзэм кIэщакло фэху-гъэх.

Мыекъопэ къэралыгъо тех-нологическэ университетым иполитехническэ колледж истудентхэмрэ мэз хьызмэт-шлэлэм илофышлэхэмрэ шы-хьафым чанэу хэлэжъагъэх. Чыгхэм апыт кутэмэ гъугъэ-хэу къефэхынкIэ шынагъохэу пахыкыгъэхэр студентхэм къаугъоигъэх, зы чыплэ ашы-гъэх. Джащ фэдэу хэклэу мэ-зым хэлъыри къашыпыгъ.

Мыекъуапэ ичIыплэ анахь дахэхэм Мэздахэ зэралышхэр, мыщ цIыфыбэмэ зыэрэща-гъэпсэфырэр, игъэкъэбзэн мэ-хъанэ ин зэрилер Къэрэтэбэнэ Мыхьамодэ игушылэ кышчы-хигъэщыгъ.

— Цыфхэм зызшагъэпсэ-фырэ чыплэхэм ясанитарнэ зы-тет нахьышлэ шыгъэным фэшI шыхьафхэр ренэу зэхэтэщэх, — кылуагъ АР-м мэзхэмкIэ и Гъэlorышлэлэ ипащэу Былы-мыхьэ Рэщыдэ. — Джащ фэ-дэу, мэзхэм якъэухъумэн и Ду-нэе мафэ ехъулэу «Мэзхэм ят-хьамаф» зыфиlorэ юфтхьабзэр республикэм шызэхэтшагъ. Адыгеим ичIыплэ зэфэшхьаф-хэм чыгъ мин 41-рэ фэдиз ащыдгъэтлысыгъ.

Мыекъуапэ пае тапэкIэ мэз-парк чыплэу гектар 300 фэдиз хьурэр гъэпсыгъэныр пшэ-рылэ шыхьалэу зэрэщытыр Р. Былымыхьэм кыыхигъэ-

щыгъ. Спортым ыкли псауны-гъэр гъэпытэгъэным япхыгъэ юфтхьабзэхэр шызэхашэнхэм ар зэрэфlorышлэщтыр кы-луагъ.

— Мэз къабзэм кышчып-кIухьаныр бэкIэ нахь гуахъоу щыт, — ело Мыекъопэ къэра-лыгъо технологическэ универ-ситетым иполитехническэ кол-ледж истудентэу Наталья Чер-нышевам. — Тыкъэзыуцухьэ-рэ дунаим изытет тапэкIэ зы-фэдэщтымкIэ мэзхэм мэхъа-нэшхо яI. Ахэм жьэу къатщэ-рэр аукъэбзы. Непэ чIыопсым тызэрэфэсакъырэм елытыгъ типсауныгъэ изытет зыфэдэ-щтыри.

Мы мэфэ дэдэм Первомай-скэ, Гъозэрыплэ ыкли Мые-къопэ мэз хьызмэтшлэлэхэм ялофышлэхэми шыхьафхэр зэ-хашагъэх, мэзхэр агъэкъэбза-гъэх, хэклэхэр ахашыгъэх.

ПАТIЫКЪО Анет.

• Къэбарыклэхэр • Къэбарыклэхэр • Къэбарыклэхэр • Къэбарыклэхэр •

УНЭ-КОММУНАЛЬНЭ ФЭИО-ФАШIЭХЭР

Унэ-коммунальнэ хьызмэтым зэхьокыныгъэшхохэр зэрэщы-кIохэрэр бэрэ зэхэтэхы. Ау фэ-гъэрыбэу зэхэт унэхэм ачIэсхэм уяупчIыгъэкли зэхьокыныгъэхэр зыфэдэхэр кыозылошъун къахэ-кыштэп. Алъэгъугъэу ыкли ашIэ-рэ закъор къэралыгъо мылкъу пэлуагъахьэзэ фэтэрыбэу зэхэт унэхэр куоу зэрагъэцкIэжырэр ары. Федеральнэ хэбзэгъэу-цугъэу гъэрэкло кыдэкIыгъэм тегъэпсыкIыгъэу ащи джы зэхьокыныгъэхэр фэхьугъэхэщ, къэралыгъом бэшхокIэ ушы-гугъынэу шытыжъэп. ГъэцкIэ-жыи куухэр реклохьэхэ зэхьум, гъэlorышлэкло компаниехэри зэрадыхэтхэу, псэолъэшI орга-низациехэм шпэхъэукноныгъабэ зэралыгъэр, мылкъур зэраты-гъугъэр Адыгэ Республикэм и УплэкIокло-лгытэкIо палатэ ышлыгъэгъэ уплэкIунхэм нафэ къашыгъ. КIэклэу къэплон хьу-мэ, унэхэм ягъэlorышлэкло ком-паниехэри псэолъэшI организа-циехэри ялофшлэклэ ацIэ дахэкIэ агъэлуным, цыфхэм цыхьэ кызыфягъэшIыгъэным ыгъэгумэкIыхэрэп, непэрэ мэфэ кьодыи цылаклэм рэпсэух.

ЗыцIэ кьетлогъэ зэхьокыны-гъэхэм агъэнафэ фэтэрыбэу зэ-хэт унэхэм ябысымхэм товари-ществэхэр (ТСЖ-р) зэхашэнхэ, гъэlorышлэкло компаниехэм къахэкIыжыи хэ фитхэу. А шыхьлэм техьагъэхэм кызыра-lorэмкIэ, коммунальнэ фэло-фашIэхэм апае атырэ уасэхэр бэкIэ нахь макIэ хьугъэх, фэло-фашIэхэр зэрагъэцкIэхэрэм идэгъугъэ хэжъагъ. Арэу щыт-ми, фэтэрыбэу зэхэт унэхэм ачIэс пстэури а шыхьлэм джыркIэ те-хьэшхурэп, зэдэштэныгъэ икыу къахафэрэп, янахьыбэр гъэло-рышлэкло компаниехэм япхыгъэу къэнагъэх. Ахэм ялофшлэклэ цыфхэр зэримыгъэразэхэрэр, амышлагъэхэр ашлагъэу атыхьэзэ цыфхэм атыгъэ ахьщэм шлоу зэрэхэлабэхэрэр бэмэ кьало, ау ТСЖ-м техьанхэуи рахъухьэ-шхурэп.

Шэны афэхьугъэу гъэlorы-шлэкло компаниехэм пцIы зэ-раусырэр, амышлагъэр ашла-гъэу къагъэлабэхэрэр фэло-фа-шIэхэм апае цыфхэм атыгъэ ахьщэм дэхэклаеу зэрэхэщы-

ПцIы амыусын алъэкIыщтэп

кIыхэрэр зэхэфыгъошлэу дэдэу щытэп ялофшлэклэ икыу тызэ-рэлъымыплэрэм кыыхэкIэу. Арэу щытми, илгъэс отчетхэу кытагъэлъэгъухэрэм дэгъоу зызащыбгъэгъуазэкIэ, мытэрэ-зыныгъэхэр ахэплэгъоштых. ПшъэдэкIыжъэу ыхьыремкIэ гъунэпкъэ гъэнэфагъэ зылэ обще-ствэу «Гъэlorышлэкло компаниеу ЖЭУ № 1-м» блэкIыгъэ илгъэ-сым юф зэришлагъэм изэфэ-хьысыжъэу нэлуасэ зызыфэт-шIыгъэм нафэ кызырешIы-ремкIэ, фэтэр 72-рэ хурэ унэм чIэсхэм гъэрэкло коммунальнэ фэло-фашIэхэм апае атын фаеу сомэ мин 512-рэ къафалытэ-гъагъ. Зэфэхьысыжыи кызы-ригъэлъагъорэмкIэ, «юфшIэ-ныбэ цыфхэм зэрафагъэцэ-клагъэм» ыпкъ кыкIэу мылкъоу аугъоигъэр икыужыгъэп, сомэ мини 106-рэ чыфэ тгелэу илгъэ-сыр икыгъ. АгъэцкIэгъэ фэло-

фашIэхэу къатхыгъэхэм трубэ-хэр, кранхэр, нэмыкIхэр зэбла-хьугъэхэу, унашъхэр агъэцкIэ-жыгъэу ыкли нэмыкI юф-шлэнхэр зэшIахыгъэхэу къе-гъэлабэу. Ахэр цыфхэм яна-хьыбэм алъэгъугъэхэп ыкли ашIэхэрэп. Ари юфыжъэп. Анахь тшIогъэшIэгъонэу кьалытэгъэ юфшIэнхэм юфыгъуитIу ахэт-лэгъуагъ.

ПсэолъэшIхэм унаклэхэр атыхэ зыхьукIэ, шагуми зэтэгъэпсы-хьан юфшIэнхэр шызэшIуа-хыхэу хабзэ. Тызыщыпсэурэ унэм зычIэхьажъхэм шагум дэ-тыгъ зыгъэпсэфыгъо сыхьатхэр цыфхэм зышагъэклорэ бгъэгъэ цыкIу. Пчыхэрэ ащ шызэрэ-угъоинщыгъэх, къэбархэр къа-луатэу шызэхэсыщтыгъэх. Ау уахьтэр нахь зыхэклауатэкIэ клэлэ баджэхэр кышчызэрэугъойхэти, гитарэм къырагъалоу, цыф-хэр амыгъэчъыежъхэу хьотIэ-

бжъагIэхэу зэрэлусыщтыгъэхэм унэм чIэсхэр ыгъэтхьаусыхэхэ хьуи, а бгъагъэр зылуахыжы-гъэр илгъэс тIокIми ехъужы-гъэщтын. Ащ емылгытыгъэу, ащ ышхьэ агъэцкIэжыгъэу зэшIахыгъэ юфшIэнхэм яхы-лэгъэ зэфэхьысыжыи зэрэхэ-тым псынклэу гу лыштэн олгэ-кы. Джащ фэдэу дезинфекции юфшIэн агъэцкIагъэу отчетым хэт. ЗыгъэцкIагъэри, зышагъэ-цкIагъэри, зэрищыкIэгъагъэри хэти кыуион ылгъэкыштэп. Ащ емылгытыгъэу, ашыгъэри зы-шашыгъэ чыплэри къэшIэгъуае нахь мышIэм, а фэло-фашIэм пае сомэ 3233-рэ тыугъоигъэ ахьщэм хагъэкIыгъ.

Джыри зы щысэ къэтхы тшIоигъу. Унэм чIэсхэм ащыц кызыэрэфилогъэмкIэ, фэтэр гъэцкIэгъэи юфшIэнхэр зышагъэцкIэхэм, шэны зэрэ-хьугъэу, штукатурэм шыщэу,

плиткэхэу бэ пыдзафэу зэлэ-клагъэр. Ахэр дзыохэм арылгъэу кыырихьхьхь, чIэхьаплэм джэ ыгъэтIылыгъэх. ЫпкIэ аритэу Iуаригъэщыхэ шлоигъоу гъэло-рышлэкло компанием ипащэхэм аджэ зэкIом, дзыо имыкыу зы-хьылым пае сомэ мин ытын фаеу кыралуагъ. Унэ шагухэр кы-кIухьэхэзэ хэклэжъхэр дэзыщы-хэрэ тракторыр кылухьэу зыдылуишмэ хьуштыгъэ, ары ныIэп Iофым хэлъыгъэри. Кыралогъэ уасэм емызгъэу къэкIожыгъ. А мэфэ дэдэм пы-дзафэхэр дэзыщыхэрэ автомаши-нэр унэм джэ блэкIызэ водите-лым еджи, кыгъэуцугъ. Илгъэу зырелом, ыжэ кыдыгъэкIыгъэп. Сомэ 150-рэ нахь Имыхэу дзы-охэр автомашинэм ридзэхи Iуишыгъэх. ЗэрэхьугъэмкIэ, со-мишэ зытIоу гъэlorышлэкло компанием кыылжыи ылгъэ-кыштыгъэри янэй-псыи гъэ шэ-хьу хэмылгъэу зылэклагъэкIыгъ.

Унэ-коммунальнэ фэло-фа-шIэхэм ауасэу цыфхэм атыхэ-рэр зэрытхэгъэ тхьапэу джы кыплгъагъэлэсырэр гъэшIэгъонэу гъэпсыгъэ. Ащ итхэгъэ купыр нахьыбэмэ зэхафын алъэжырэп. Пчъагъэхэм хэгъэхьон е хэгъэ-кIын тамыгъэхэр ягъусэх.

— Сыд мы хэгъэкIын та-мыгъэм кылуатэрэр? — епучы уасэхэр зыты зышIоигъо бзыль-фыгъэу кассырым екIолагъэм.

— Къэлъытэжыи хэр за-шIыхэм о кыпфызэкIагъэ-кIожыи фэе сомэ пчъагъэр зы-фэдизыр ары, — ело кассэм те-сым.

— Адэ сыд пае ар хамы-гъэкIыжъэу стынэу шытыр зэ-рэпсауу кыратхагъа?

— ОшIа, джаш фэдэу мэээ за-улэ зэлуагъэкIэнышлэ, нэужым зэкIэри хэгъэкIыжыгъэу тхы-лышлэр кыпфахьыщт.

Джаш фэдэу апэрэмкIэ хэ-укъоныгъэ цыкIоу кыпшы-хьуштым фэдэхэр бэрэ зэрэзэ-лэхэрэр ары тифэло-фашIэхэр тфэзыгъэцкIэхэрэм цыхьэ афэтымышIыжъэу зыкIэхьугъэр, ялофшлэклэ ацIэ зэрамыгъэ-лапIэрэр кыдгурызыгъалорэр. Къэплгытэн, уасэ афэпшыи хьумэ, джаш фэдэу тызэри-хьылIэрэр бэ дэдэ мэхьу.

СЭХЪУТЭ Нурбий.

Нэбгырэ пэпчъ ышIэн фæе

Илъэс къэс жъоныгъуакIэм иящэнэрэ тхъау-мафэ СПИД-м илIыкIыгъэхэр агу къызыщагъэкIыжъырэ мафэу агъэнэфагъ. А мафэм зэхашэрэ Iофтхъабзэхэм мурад шъхъалэу ялэр мы уз шынагъом ыпкъ къикIыкIэ дунаим ехыжыгъэхэр агу къагъэкIыжъынхэм имы-закъоу, нэбгырэ пэпчъ ащ зыциухъумэн зэрэфаем, ышIэн ылъэкIыщтыр зэрэмымакIэм, ВИЧ/СПИД-р зилэ хъугъэхэм ялофыгъохэр, якъиныгъохэр къэралыгъом, обществэм нахъ зэхашIэным къыфэщэгъэнхэр ары.

1983-рэ илъэсым къалэу Сан-Франциско (США-м) мыщ фэдэ мафэ шагъэнэфэгъагъ мы узым епхыгъэ тхъамыкIагъор, гумэ-кIыгъор къызынэсыгъэ цIыфхэм. Ашыгъум нэбгырэ мин заул ащ илIыкIыгъагъэр.

Мы лъэхъаным миллион пчъагъ а узым ыпкъ къикIыкIэ дунаим ехыжырэр, зэхидзырэр ащ хъульфыгъи бзылфыгъи, жъи кIи, лъэпкъи динэу ылъэжырэри... Статистикэм къытырэ пчъагъэхэм къызэрагъэ-лъагъорэмкIэ, ВИЧ-инфекциер

дунаим шыпсэурэ нэбгырэ миллион 46-м ехъумэ ялэу агъэунэфыгъ, СПИД-м илIыкIыгъэр миллион 27-м нахъыб.

Урысые Федерациер пштэмэ, ВИЧ-инфекциер зилэу атхыгъэр нэбгырэ мин 700-м шIокIы, ахэм ащыщэу мини 6-м ехъур зыныбж илъэс 15-м нэмысыгъэ кIэлэцIыкIух. 2012-рэ илъэсым къыкIоцI нэбгырэ мин 69-рэ фэдизмэ а узыр ялэу агъэунэфыгъ, ахэм янахъыбэм аныбж илъэс 30 — 40-м нэсы. ВИЧ-инфекциие зилэхэр атхыгъэу,

альыгъэу Урысые Федерацием зыщаублагъэм къыкIоцI а узыр зилэгъэ нэбгырэ 129917-рэ дунаим ехыжыгъ.

Адыгъ Республикэр ВИЧ-инфекциер анахъ макIэу зыщагъэунэфырэ шъолъырхэм ащыщ. Ау мыщи пчъагъэхэм ащыхъо. Мары 2013-рэ илъэсым жъоныгъуакIэм и 16-м ехъулIэу нэбгырэ 30 къыхагъэщыгъ а узыр ялэу. Ахэм ащыщэу 14-р Мыекъуапэ щэпсэух. Мы мафэхэм яхъулIэу кIэлэцIыкIу 63-рэ къафэхъугъ зэпахырэ узыр зилэ бзылфыгъэхэм. Ахэм ащыщэу сабыи 3-м а узыр ялэу агъэунэфыгъ, адрэхэм джыри алъэплъэх. ВИЧ-инфекциер зилэ нэбгырэ 16 дунаим ехыжыгъ, ахэм ащыщэу 14-р — 2013-рэ илъэсым.

Мыщ фэдэ шIэжъ мафэ шыIэным мэхъэнэ шъхъалэу илэхэм ащыщ нэбгырэ пэпчъ зыфэсакъыжыным фэшI мы узым фэгъэхьыгъэу нахъыбэ

зэрагъэшIэным, ащ илIыкIыгъэрэм япчъагъэ нахъ макIэ шIыгъэным афэшI узым пэуцужыгъэным ищыкIэгъэ мылтур къэралыгъом къытIупщын зэрэфаем джыри зэ анаIэ тырарагъэдзэныр.

Хабзэ зэрэхъугъэу, СПИД-м ыкIи зэпахырэ узхэм апэуцужыгъэнымкIэ Адыгъ республикэ Гупчэм жъоныгъуакIэм и 20-м къыщегъэжъагъэу и 29-м нэс шыкIошт акциеу «Проверь себя! Пройди тест на ВИЧ!» зыфиIорэр. Фаехэр зэкIэ ыпкIэ хэмылгъэу мыщ цауплэгъагъэу а мафэхэм ыкIи къашъхъапэн алъэкIыщт литературэри аратыщт. Ащ имызакъоу, «щыхъэшIэгъу телефонэу» номерэу **52-10-51-м** Iоф ешIэ, ВИЧ-инфекцием фэгъэхьыгъэ упчIэ зилэу ащ къытеорэм зэхугуфыкIыгъэ джэуап ратыжыщт.

СПИД-м ыкIи зэпахырэ узхэм апэуцужыгъэнымкIэ Адыгъ республикэ Гупчэм иврач шъхъалэу Л.В. МАРТЯНОВА.

Научнэ еджэнхэр шыкIо-щтых

Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгъ республикэ институтэу Т. КIэрашэм ыцIэ зыхъырым славян тхыбзэм ыкIи культу-рэм я Мафэ фэгъэхьыгъэ научнэ еджэнхэр жъоныгъуакIэм и 24-м шыкIоштых.

Научнэ Iофтхъабзэм темэ шъхъалэу «Значение славянской письменности и культуры в укреплении государственности и межкультурного диалога: История и современность» зыфиIорэр къыщыралотыкIыщт. Научнэ еджэнхэм псэлэ ыкIи къилотыкIын 30 фэдиз къышашIыщт.

МэфэкIым шIуфэс гуцылэр къыщишIыщт институтым ипашэу, филологии шIэныгъэхэмкIэ докторэу Бырсыр Батырбай.

(Тикорр.).

• КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр • КъэбарыкIэхэр •

Адыгагъэр ыпсэ хэлъ

1974-рэ илъэсым Германием къыкIи кIэлэ къоппIэ мылгъагъорэ, ынэ шIуцIэхэр гушIохэу, ти Адыгэ шIэныгъэ институт къэкIогагъ. Ащ нэIуасэ тыщыфэхъугъагъ тидиректор икабинет. Ар джы ти Адыгэ Республикэ шызылгъагъэ хъугъэу, шIэныгъэлэжъэу Едыдж (Озбек) Батырай арыгъэ.

Батырай Тыркуем икIи 1972-рэ илъэсым къыщегъэжъагъэу ФРГ-м шыпсэунэу кIуагъэ. Нэмыщбээр дэгъоу ешIэ. Тыркуем игурыт еджапIэ щеджэ-зэ, Батырай кIэлэ дэдэу лъэпкъ Iофхэм афэгумэкIэу ригъэжъагъ. Адыгэмэ яхышъи, ядини, яIорыIуати, яхабзэхэми, ячIыгуи, абзи нэIуасэ зафишIынымкIэ апэрэ Iэпылэгъоу, къэкIуапIэу илагъэр ятэкIэ янэжъ ары. Янэжъ адыгэмэ яхыла-лагъэу ыгу къэкIыжырэр зэкIэ икъорылф цIыкIу адыгэбзэ къабзэкIэ къыфиIуатэ-щтыгъ. Ахэм адыгэмэ яхыла-лэгъэ къэбарыбэ тхылгъэу заджэхэрэм къахыгъэу ежъы-ми ахыгъэхъагъ. Материалэу зэIуигъэклагъэхэр анахъэу зыфэгъэхьыгъагъэхэр нартхэр, адыгэ шэн-хабзэхэр, адыгэ шъуашэр, адыгэхэр зыщыпсэ-уштыгъэхэ чIыпIэм икартхэр, нэмыкI лъэпкъхэм адыгэмэ къаралоллагъэхэр, адыгэхэм ятеплэгъэр, язэфыщыты-клагъэхэр, нэмыкIхэри арых. Адыгэмэ яхыла-лагъэу Тыркуем шызэхихыгъи, тхылхэм, хъарзынщхэм къахитхыкIыгъи яшъыпкъагъэ, яедзыгъохэр ыуплэгъагъэу шIоигъоу Сирием, Иорданием, Урысыем ис адыгэхэм аджэ макIо, залуегъагъэ, нарт къэбархэм еплъыкIэу къафырялэр зэригъэшIэнэу Осетиеми макIо.

ЗэкIэ къыугъоигъэ матери-

алхэм захэплэгъэжыым, нартхэм ящыIэкIэ-зэхэтыкIэхэмрэ джырэ адыгэхэм яшэн-хабзэхэмрэ зыщызтэхэу чIыпIэхэр бэу ахылгъэуагъ. А темэмкIэ диссертацие ытхыгъ, ар апэу нэмыщбээкIэ 1982-рэ илъэсым Германием къыщытырадзэ, етIанэ арапыбзэкIэ зэдзэкIыгъэу Иорданием (къ. Амман) 1988-рэ илъэсым къыщыдэкIы. Джы ежъ Батырай ичIыгужъэу къызыдэкIожыгъэм урысыб-зэкIэ зэраригъэдзэкIыгъэу тхылгъэр къыщыдэкIыгъ (еплъ: Едыдж Батырай «Общности социальной организации нартов и черкесов», — Мыекъуапэ, 2013-рэ ил. н. 141-р).

IофшIагъэу цIыфхэм апашъхэ къырилъхъагъэр темэу тхылгъэр зэхыла-лагъэм къыщыуцурэп. Нарт эпосыр зэрэ-зэхэлъыри, адыгэмэ ящыла-лэи зыщыщыгъэу, зы гъогу кIыхъэ къакулгъэу, зы лъэпкъ лъагъом здытетхэзэ къырыкIуагъэхэу авторым къегъэлъагъэ. Апэрэшъхэу «Адыгэхэм якульту-рэрэ яхышъэрэ нахъ къыхэщы-рэ лъэхъанхэр» зыфиIорэм Батырай къашэуцу мыщ фэдэ Iофыгъохэм: адыгэхэр, ахэм абз, адыгэхэмрэ урысхэмрэ язэфыщытыкI, адыгэхэмрэ тыркухэмрэ язэфыщытыкI, адыгэмэ якIыжыкIэ хъугъэр, тыркухэм политикэу къадыз-рахъагъэр. Къагъушхыгъэ Анатолием рагъэтIысхыгъэ адыгэхэм, Балканыр чIыпIэкIэ зэрэтыгъэхэм, Иорданием ра-щагъэхэм, Сириер тIысыпIэ зыфашIыгъэхэм, нэмыкIхэми.

ЯтIонэрэ едзыгъом авторыр адыгэ хъакIышым, оредусэу, оредылоу къекIокIыщтыгъэ цIыфхэм яхыла-лэгъэ Iофыгъохэм къащыщэуцу.

Ящэнэрэ едзыгъор зыфэгъэ-

хыгъэр нартхэр къызыхэкIы-гъэхэмрэ ахэм япхыгъэ къэ-бархэмрэ.

ЯплIэнэрэ едзыгъом къызэ-рэщиIорэмкIэ, нартхэр куп зэ-фэшъхъафхэу 29-у бгошъыгъ-хэу шытыгъэх, ахэр къегъэун-фых.

Ятфэнэрэ едзыгъор нарт къэ-бархэм къахэфэрэ шэныжъэу жъы хъухэрэр къушъх-ьэм ащэмэ, радзыхыжъхэу е къы-ханэмэ, шагалIэхэу зэрэгъэпсыгъагъэм фэгъэхь-ыгъ. Яхэнэрэ едзыгъор нартхэм я «Тхыгъэхэмрэ» адыгэхэр ТхыкIэ з а д ж э щ т ы г ь э х э м р э яхыла-лагъэу къахъэщтыгъэ зекIолIмэ къатхыгъэмэ афэгъ-эхыгъ. Батырай зэригъэунэфыгъэмкIэ, ахэр цIэ 19 фэдиз мэхъу. Яблэнэрэ едзы-гъом адыгэмэ къатхыжыгъэ нарт къэбархэм къатекIэу, со-циальнэ гъэпсыкIэу (зэхэты-кIэу) нартхэмрэ адыгэхэмрэ ялагъэм Батырай нэIуасэ та-

щыфешIы.

Тхылгъэу тыкъызытегушъы-лэрэм Едыдж Батырай къыщи-тырэ зэфэхьысыжъ кIэкIым мырэуштыгъэу къыщелэ: «Кавка-зым ис цIыф лъэпкъыбэмэ ахэлъ нарт къэбархэр апэрэу тхыгъэкIэ къызыгъэунэфыгъэ-хэр осетинхэр ары — индоев-ропейбзэмэ ахэхэрэ цIыф лъэпкъ. Ащ къыхэкIэу ахэр (нартхэр) осетинхэм яехэу альытэщтыгъэ, джыри арэу-штыгъэу альытэ.

Нарт къэбархэм ятхынрэ тхылъ шIыгъэу къыдэгъэкIы-гъэнымрэ зыщыла-лагъэкIо-тагъэр Кавказыр ары (аныхъу А. ХъэдэгъалIэм зэхуигъо-ежыгъэ адыгэ текстхэр). Мы-хэм къызэпырагъазэ, къагъэтэ-рэзыжы ыпэкIэ шыIэгъэ еплъыкIэхэр — индогерман культурым итеплъэхэр нарт эпо-сым хэплъагъохэу зэралъы-тэщтыгъэр. Ащ къыхэкIэу, адыгэ нарт къэбархэм къызэра-

гъэла-лагъорэмкIэ, осетинэ-индо-германие-адыгэ лъэпкъыщыр зэхэубытагъэу нарт эпосыр яагъэу пIоныр къекIурэп. Арэу зыхъукIэ, упчIэшхоу нарт эпо-сым ехыла-лагъэу шытыр джы-рэкIэ зэшIохыгъэ мыхъугъэу къэнэжы.

ЛъэныкъуабэхэмкIэ «нарт-хэмрэ» адыгэхэмрэ якультурэ зэрэзтефэрэм амал къеты нарт циклэхэр, образ зэхэубы-тагъэхэр адыгэхэм къахэкIы-гъэхэу е нэмыкI лъэпкъ горэ-мэ къахэкIыгъэхэми, адыгэмэ къахафэхэи, адыгэмэ афэдэу, адыгэ шъыпкъэ хъужыгъэхэу.

ЗэкIэ нарт эпосым гъогоу къыкIугъэм узырыплъэкIэ, ащ икультурэ игъэпсыкIэ узеп-лъыкIэ, Кавказым шыпсэушты-гъэ адыгэ лъэпкъмэ къахэкIэу, ягъунэгъу лъэпкъхэм, осетин-хэм зэрахъагъэм урегъэгуца-фэ, ау къызэпырыбгъазэу, нэмыкI лъэпкъхэм къахэкIыи адыгэмэ къахъагъэу пIон плъэкIынэу щытэп. Арышъ, нарт эпосыр адыгэмэ къатыгъ, «къахэкIыгъ» (н.130).

ИкIэухым кIэзгъэтхыи шIо-игъу: Едыдж Батырай итхылъ сызеджэм, сиеплъыкIэ зэблэс-хъун фаеу сишIыгъ. Едыдж Батырай угъоекIо къодыеу щымыгъэу, шIэныгъэлэжышхоу зэрэщытыр тхылбым къеушы-хъаты. Къэлогъэн фаер Iофы-гъор къызэрэзIуихырэ шIыкIэр европейскэ стилим зэрэтехэ-рэр ары. Ащ къыкIырэр — Iофыгъоу къызытегушъылэрэм тIэкIу шъхъащыкIыгъэ фэдэу, шымыщхэм къагъушхыгъэ шIо-шIыгъэ, ыужым зэкIэ зэрэпхы-жыхэшъ, зэфэхьысыжъ куухэр ешIыжых. Ащ фэдэу Батырай зэрэщытым лъытэныгъэу фэс-шIыщтыгъэм къыхыгъэхъагъ.

ГЪЫЩ Нухъ.
Филологии шIэныгъэ-хэмкIэ доктор.
Сурэтым итыр: Едыдж Ба-тырай.

Бэмышлэу Теуцожь районым ит кьуаджэу Нэшукьуае дэт гурыт еджаплэм ищагү цыф бэдэдэ кышызэрэугьонигагь. Зэхахьэр зыфэгъэхьыгагьэр кьуаджэм иклэлэ плугъэу, еджаплэм илээсыбэрэ ипэщагъэу, егъэджен-плуныгъэм иветераныгъэу, партийнэ-советскэ лофшлэнымклэ гъэхъэгъэшхохэр зилэхэу, тиадыгэ шьолъыр щызэлъашлэщтыгъэ Клык Исмахылэ Щэбанэ ыкьом кызыщыхугъэ мафэм — жьоныгуаклэм и 15-м тефэу мыжъобгъу кыфызэлухыгъэныр ары.

Исмахылэ мыжъобгъу кыфызэлухыгъ

Мы Иофтахьабзэм хэлэжъэнхэу кьеклолагъэхэр гурыт еджаплэм иклэлэеджаклохэу дахэу фэпагъэхэмрэ ахэр езыгъаджэхэрэмрэ язакъоп. Ригъэджагъэхэу, Иоф дзышлагъэхэу чылэм дэсыбэхэри кьеклолэгъагъэх. Щылагъэх Теуцожь районым иадминистрации ипашэхэр, икьулыкьушлэплэ зэфэшхьафхэм ялэшхьэтетхэр, Пэнэжыкьсуае, Джэджэхьаблэ, Аскъэлае, Къунчыкьохьаблэ, нэмык чылагъохэм кьарыкыгъэхэр, Исмахылэ илфыгъэхэр, ахэм кьаклэхухьагъэхэр, ыкьош-лахьылхэр.

Клык Исмахылэ мыжъобгъу кыфызэлухыгъэным фэгъэхьыгъэ зэхахьэр псэлтэ клэкыклэ кызылэуихыгъ, ащ ищылэныгъэ гьогу кьеклолагъэхэм агу кыгъэкьыжыгъ Нэшукьое гурыт еджаплэм ипашэу Клык Валерий. Ащ кызырилуагъэмклэ, Клык Исмахылэ клэлэ дэдэу Иофшлэныр ригъэжыагъ. 1945-рэ илээсым, зэуж лъэхъэнэ кыным, Мыектопэ клэлэгъэджэ институтым чла-

хыи, 1947-рэ илээсым кыуыгъ.

Иофшлэныр Пэнэжыкьое гурыт еджаплэм щыригъэжыагъ, географиемклэ ригъаджэщтыгъэх. 1949-рэ илээсым специалист ныбжыкьлэр илэнатлэклэ лъагъэкьуатэ, бэмышлэу зыщеджэгъэ Нэшукьое илээсибл еджаплэм ипашэу агъэнафэ. Мыщи бэрэ луагъэтырп. Районым ипашэхэм клэлэ ныбжыкьлэ хьупхэм аналэ тырадзэ, ифэшхоншэ уасэ фашыгъэ, 1950-рэ илээсым ВЛКСМ-м и Теуцожь райком иапэрэ секретарэу хадзы. 1952-рэ илээсым КПСС-м и Теуцожь райком пропагандэмрэ агитациемерклэ иотдел ипашэу Иоф ышлэнуу агъакло.

Ащ ыуж, 1953-рэ илээсым, игупсэ кьуаджэу Нэшукьуае дэт еджаплэм, 1961-рэ илээсым Аскъэлэе гурыт еджаплэм ипашэу мэлажъэ. А илээсхэм Краснодар клэлэгъэджэ институтым урысыбзэмрэ литературэрэмрэлэ ифакультет заочнэу кьеухыжы.

1966-рэ илээсым Клык Исмахылэ Нэшукьое гурыт еджаплэм ипашэу кьагъэкложьи зигъэлспсфынэу Иофжыкьфэ а Инатлэр ищытхэу аригъалоуэ ыгъэцклагъ, непэ кьоджэдэхэр зэрыгушхохэрэ еджэплэ унэ зэтет дэхэхори даригъэшыхьан ыльэкьыгъ.

Клык Исмахылэ егъэджен-плуныгъэм кыфэхьугъэ цыфхэм ащыщыгъ. Цыфышлу дэдагъ, шыпкыагъэ илагъ, хьалэлыгъ, лушыгъэ, адыгэ шэнхэбзэ дахэхэр хэлъыгъэх. Улуклэ зэпытыми уезэщынэу щытыгъэп, ренэу кыуажэщтыгъэм фэдэу нэгүшлоу кыппэгъокьыщтыгъ, уигумэклэ кыпфигъэцкэщтыгъ. Джары ныбджэгъубэ зыкьилагъэр, ахэр агукли, апсэкли кыфэхьалэлхэу, амылэгъумэ кыфэзэщхэу, кылыкьлохэу, агъашлоу, зыфи-лорэри агъэцкэу зыкьыщытыгъэр. Непэ кызынэсыгъэми ащыгъупшэрэп, игугъу шлурэ дахэрэклэ ашлы.

Исмахылэ Иофшлагъэхэм яфэшхоншэ уаси кьафашыгъ.

Ащ бгъэхалхьэхэу «За доблестный труд», «Ветеран труда» зыфилохэрэр, СССР-м, тызхэтыгъэ краим, Адыгэ автоном хэкум, районым ящытхэу тхылэ бэдэдэхэр кыфагъэштъошагъэх.

Унэгъо дахи илагъ. Ишхъэгъусагъэу Хьарыет (шылэжъэп, Алахьым джэнэт кьырет) егъашлэм егъэджен-плуныгъэм пылыгъ, зэлашлэрэ математик бэлахэу щытыгъ. Акъоу Ерыстэм апшэрэ гъэсэныгъэ илэу, «Адыгпромстроим» илофышлэшхоу, ищытхэу алоу, чылэри шыгушлуклэу щытыгъ. Джащ фэд ыпхьоу Аминэти, шэлэфэ ищытхэу цэхэу алуагъэп, дахэу лэжыагъэ, псэугъэ. Тури шылэжыкьыпшъ, Алахьым джэнэт кьарет. Ахэм ашэу Ибрахьимэ зэлашлэрэ журналистэу республикэ гъэзетэу «Советская Адыгея» зыфилорэм шэлажъэ, спортым фэгъэхьыгъэ итхыгъэхэм тигуапэу тяджэ.

Зэхахьэм кышыгушыла-гъэх, Клык Исмахылэ цыфышлу дэдэу, гуклэгъушхо хэ-

лэу, Иофшлэлошхоу, зэхэщаклоу зэрэщытыгъэр, Нэшукьуае иклэлэхэр гъэсэгъэшхо хьунхэмклэ, лъэпкыым ицыф пэрыгхэм ясатырэ хэтынхэмклэ фэлэкьыщтыр зеришлагъэр кьа-лотагъ район администрацие ипашэу Хьачмамыкьо Азэмат, районым гъэсэныгъэмклэ игъэ-лорышлэпэ ипашэу Ерэджыбэкьо Адам, районым иветеранхэм я Совет итхьаматэу, институтым щыдеджагъэу, иныбджэгъугъэу Нэмытлэкоу Юрэ, Иоф дзышлагъэу Клык Ибрахьимэ, Пэнэжыкьое чыплэ коим ипашэу Кушъу Руслъан. Инысэу Клык Гоцэфыжъ гушылэ фэбабэ кыфи-луагъ, зэхахьэм кьеклолагъэхэм, ар зэхэзыщагъэхэм, фэулэугъэхэм «тхьашьуегъэпсэушхо» кьарилуагъ.

Иклэухым район администрацие ипашэу Хьачмамыкьо Азэматрэ Клык Гоцэфыжъэрэ еджаплэм тырагъэуцогъэ мыжъобгъум тежъор кытырахыгъ, кьеклолагъэхэм ащ кьэ-гъагъэхэр клэралхьагъ.

Клык Руслъан ыцлэкклэ зэнэкьокьугъэх

Теуцожь районымклэ Нэшукьое гурыт еджаплэм илээсыбэрэ ипэщагъэу Клык Руслъан ишлэжъ фэгъэхьыгъэ зэнэкьокьу футболымклэ бэмышлэу зэхэщэгъагъ. Районым игурыт еджаплэхэм япашэхэм ямызакъоу, ахэм яллыкьло купэу Руслъан дэлэжыагъэхэр, футбол ешлэшт ныбжыкьлэхэр, ахэм афэгумэкьырэ яныбджэгъухэр, нэмыкьлэхэри ащ кьеклола-гъэх.

Футбол зэнэкьокьум фэгъэхьыгъэ зэхахьэр псэлтэ клэкыклэ кызылэуихыгъ псэуплэм иадминистраторэу Клык Юныс. Апэ ащ кылуагъ язэхэхэ районым иадминистрации ипашэу

Хьачмамыкьо Азэмат, ащ иапэрэ гуадзэу Зэрамыку Салбий, Руслъан иныбджэгъуштыгъэу Мыекъуапэ кьикьыгъэ Хьут Юрэ, районым иеджаплэхэм япашэхэр, нэмыкьлэхэр зэрэхэлажъэхэрэр.

Ащ пыдзагъэу кьеклолагъэхэм агу кыгъэкьыжыгъ Клык Руслъан щылэныгъэ гьогу клэклэу кыкьлугъэр. 1947-рэ илээсым ижьоныгъоклэ мазэ и 3-м Нэшукьуае кышыщхугъ. Чылэм дэтыгъэ гурыт имыкьурэ еджаплэм ыуж Джэджэхьаблэ гурыт еджаплэм щеджагъ. Ар 1968-рэ илээсым кызыеухым илээситло колхозым Иоф щиллагъ. Адыгэ кьэралыгъо

институтым ыуж Иофшлэныр кьутырэу Петровым дэт гурыт имыкьурэ еджаплэм щыригъэжыагъ. 1979-рэ илээсым ащ пашэ фашыгъ. 1989-рэ илээсым районым ианыхь гурыт еджэплэшхохэм ащыщэу Аскъэлае дэтым ипашэу агъэнафэ. 1988-рэ илээсым ичылэ гупсэ кьащэжы, ащ дэт гурыт еджаплэм илээс 21-рэ идиректорыгъэу 2009-рэ илээсым жьоныгъоклэ мазэм идунай ыхьожыгъ. Иофшлэлошхуагъ, зэхэщэкло бэлахыгъ.

Ащ ыуж зэлуклэм гушылэ дэхабэ Клык Руслъан кышчыфалуагъ, шлуклэ агу кьагъэкьыжыгъ районым гъэсэны-

гъэмклэ игъэлорышлэпэ ипашэу Ерэджыбэкьо Адамэ, Нэшукьое гурыт еджаплэм ипашэу Клык Валерэ, ащ Иофшлэгъоу Клык Музыет, Къунчыкьохьаблэклэ егъэджен-плуныгъэм иветеранэу Гыш Заурбэч, селоу Краснэм дэт гурыт имыкьурэ еджаплэм ипашэу Чэсэбий Тамыку.

Ащ кыкьлэлыкьлуагъэх Нэшукьое клубым ихудожественнэ пашэу Клык Мирэ ыгъэсэрэ артист цыкьлэхэм якъэгъэлъэгъонхэр. Дахэу кьэшхуагъэх, ордэхэр кьалуагъ. Цыфхэр лъэшэу агъэгүшлуагъэх, агъэчэфыгъэх.

Клык Руслъан ишлэжъ фэгъэхьыгъэ зэнэкьокьум командих хэлэжыагъ. Аскъэлаеклэ Гьуклэлэ лапкьор, джэджэхьаблэхэр, Нэшукьуаеклэ Клык,

Блэгъожъ, Удыклэко лапкьохэм якомандэхэр ыкли Нэшукьуае ихэшыпкыгъэ куп.

Зэнэкьокьур сыхьат заулэрэ кьлуагъэ. Теклоныгъэр кьыдзы-хыгъэхэр Аскъэлаеклэ Гьуклэлэхэр арых. Ятлонэрэ чыплэр зыубытыгъэхэр Нэшукьуаеклэ Клык лапкьом иллыкьлох. Ящэнэрэ хьугъэр Нэшукьуае ихэшыпкыгъэ команд. Ахэм ахьщэ шлухьафтынхэр, щытхэу тхылхэр арагыгъэх. Ахэм кьаклэлэцкьох джэджэхьаблэхэр, Блэгъожъхэр, Удыклакохэр. Ахэми шлухьафтынхэр афашыгъэх.

Клык Руслъан унэгъо дахэ ышлагъ. Ишхъэгъусэу Нэфсэт егъэджен-плуныгъэм егъашлэм фэлэжыагъ, зэшхъэгъусэхэм нэбгырищ зэдаплугъ. Айдэмыри Адамы полицие илофышлэ. Ашыпхьоу Фатимэ Нэшукьое еджаплэм шэлажъэ. Зэклэми унэгъо шлагъохэр, лъыгъэ дахэхэр ялэх.

*Нэкубгъор зыгъэхьаырыгъэр
НЭХЭЕ Рэмзан.*

ДзэкIолI танкистэу, драматургэу Шъхьаплъэкьо Хысэ

Адыгэ драматургием ылапсэ зыгъэпытэгъэмэ, хэхьоныгъэ езыгъэшшыгъэмэ Шъхьаплъэкьо Хысэ ащыщ. Ипсэсэхэм атехыгъэ спектаклэхэу Адыгэ драмтеатрэм шагъэуцугъэхэм япэсыгъэ чыплэ гъэнэфагъэ театр тарихым щаубытыгъ.

Хэтэ зышлагъэр артист е драматург хъуштымэ Пчыхьалыкьо илъэсибл еджаплэр кызыуэхым ятэу Къахьирэ

шэр шъхьафит зышIыжыгъэхэм ахэтыгъ. Танковэ взводым, нэужым ротэм якомандирэу, Западнэ ыкIи а I-рэ Белорусскэ фронтхэм псэемыблэжъу ащызуагъ. Итанкистхэр щысэ афэхъузэ зылъищэщтыгъэх. Щэуцугъэ наградной тхьапэхэр физэхагъэуцагъэх, ахэм якопихэр ти Лъэпкэ музей чIэлъых. Апэ Быракъ Плъыжым иорден кызыкIы-

мандэ зэритыщтыгъэ ротэм «Тигр» зыфалорэ танкищ, ежъежырэу клорэ топитIу, орудиеу 6, минометэу 9, пулеметэу 17, фауст-патронкIэ кызыдиукIыхэрэ чыплэ 24-рэ, пым исолдатхэу, офицерхэу 120-рэ фэдиз зэхигъэтэкъуагъ ыкIи нэбгырэ 40 фэдиз гъэрэу кыубытыгъ. ЛIыхъужьныгъэу Шъхьаплъэкьом зэрихьагъэм ишIуагъэ-кIэ Шпрее псыхъом зэпыры-

дэдэу кызырэршорэр кыды-халыгъэхэи, 1947-рэ илъэсым Шъхьаплъэкьор Адыгэ къэшъокло ыкIи орэдыло ансамблэм пащэ фашыгъ. Ащ зылу-тыгъэ илъэсищым кыкIолI ансамблэр зэтэгъэпсыхъэгъэ-нымкIэ, артистхэр къэгъотыгъэнхэмкIэ, репертуарыр гъэтэрэзыгъэнымкIэ, къуаджэхэм концертхэр къащытыгъэнхэм илоф зэшIохыгъэнымкIэ бэ ышлагъэри, зэшIуигъэкIыгъэри.

Хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» илъэс 30-м кыкIолI, пенсием оклофэ, Iоф ищишлагъ, апэрэмкIэ корреспондентыгъ, етIанэ отделим ипэ-щагъ. Журналист IофшIэным

Щыфыгъэ

«кълэм клори едж, уеджэмэ зыгорэу ухъун» ылуи Хысэ кызыдегъэкIым?! Краснодар кIуи, кооператив еджаплэм чIэхьагъ, ащ ыуж мэкъу-мэщ хьызмэт техникумым шеджагъ. Драматическэ ыкIи къэшъокло кружокхэм ахэтыгъ, концертхэм чанэу ахэлажъэщтыгъ. Адыгэ театральнэ студием шеджэщхэр кыхахыхэ зэхьум, Хыси екIоллагъ, кыраIуагъэр зэкIэ егугъузэ кышшыгъ. Комиссием хэтхэм агу рихьы, аштагъэхэм ахэфагъ. Джащ тетэу театральнэ искусствэмкIэ къралыгъо институтэу Москва дэлым клонэу хъугъэ. Илъэситфым кыкIолI актер сэнэхьатыр дэгъоу кыIэкIэхьаным ишъыпкъэу феджагъ. Адыгэ театрэм фэлэжъэнхэу агъэсэгъэ кIалэхэмрэ пшъашъэхэмрэ Хэгъэгъу зэошхор къежъэгъахэу, 1941-рэ илъэсым игъэмафэ, Мыекъуапэ къэкIожьхэи, IофшIэныр рагъэжыгъ.

Институтым къыщагъэхьа-зырыгъэ спектаклэу кыздащэ-жыргъэмэ ащыщэу Ф. Шиллер итрагедиеу «Хылагъэмрэ шIу-лъэгъуныгъэмрэ» зыфилорэм хэт роль шъхьаIэу Фердинанд Хысэ кышшыщтыгъ. Мы ролыр театрэм къащызышIы хабзэр артист лъэпэ-лъагъэхэу, пкъышIо-бжышIохэу, лъэгъупхэхэу щытхэр ары. Шъхьаплъэкьор ащ фэдагъэп — кIэлэ лъхъэнчэ Iэпс-лъэпсыщтыгъ. Ау деджагъэмэ кызырэлотэ-жыштыгъэмкIэ, кIэлэгъэджэ-режиссерэу В.А. Вронская а ролыр Хысэ зыкIыритыгъэр темперамент лъэшэу хэлъыгъэм пай. Зэрэщыгугъыхэрэр кыгъэшъыпкъэжъэу, машIор пильэсыкIэу образым икуупIэ нэсэу ары студийцэхэу Шъхьа-кIумыдэ Нуриет, Шэуджэн Мэджыдэ, ХьакIэко Аслъанбэч, Тальэкьо Сулейман, Мышъэ Джанхъот, нэмыкIэхэи зэралъытэщтыгъэр.

Ролыбэ тисценэ къышишIынэу Хысэ инасып кыхьыгъэу. Илъэс нахъ Iоф амышIа-гъэу артист кIалэхэр заом и-машIо хэхьагъэх, сценэм бутафор Iашэр щалыгыштыгъэмэ, джы Iэшэ шъыпкъэ аштагъ. Лыгъэ зэрэхъэзэ зуагъэх, нэбгырэ пчъагъэмэ апсэ агъэтIылыгъ.

Хысэ апэ лъэсэджэм хэтыгъ, етIанэ танковэ училищым щырагъаджи, танкистэу зуагъэ. Темыр Кавказыр, Ростов хэкур, Украинэр, Белоруссиер, Поль-

фагъэшъошагъэр Кенигсберг аштэ зэхьум фашист техакло-хэм пхъашэу зэрызэуагъэр ары. Взводыр рищажьы, флангымкIэ кыкIи, нэмыцхэм атебэнагъэх, бэ зэхакIыхьагъэр, техникэу зэхакъутагъэр. А заом Кенигсберг штэгъэнымкIэ ыкIи тидзэхэр псыхъоу Одер екIугъэнхэмкIэ ишIогъэшхо къэкIуагъ. ЛIыхъужьныгъэ Iахъэу ащ Хысэ хильхьагъэм орден кыкIэкIуагъ.

ЯтIонэрэ къралыгъо тынри псынIкIэу кыкIэлъыкIуагъ. Зэо пхъашэхэм ахэтхэу Берлин екIухъэ, 1945-рэ илъэсым мэлъыфэгъум и 18-м, Шъхьаплъэкьом унашъо кыфашыгъ псэупIэ пунктэу Илов зыцIэм ивзвод разведкэ клонэу. Пунктым нэсыхэ зэхьум, танкистмэ командэ арити, ошIэ-дэмышIэу пым тебанэхэи, зы топ, миномет батареир, танковэ пулемет зауIэ зэхакъэтэкъуагъ, нэмыц солдатхэу, офицерхэу 50 фэдиз гъэрэу къаубытыгъэх. Тидзэхэр ыпэкIэ лъыкIотэнхэмкIэ ащ мэхъанэшхо илагъ.

Хысэ зэмыблэжъэу пым жэхэхъыштыгъ, сьд фэдэ унашъо кыфашыгъэмэи, дэх имыIэу ыгъэцакIэщтыгъ. Кло-дыплэ ифэуи кыхэкIыгъ. Итанк пый топыщэу кытефагъэм ыгъэстэу, ежыри игъусэхэри кыпкIыжъэхэу кыхэкIыгъ, тIо къаулагъ, тIо конту-зие хъугъэ. Зэо машIом хэтэу апэ Берлин дэхьагъэмэ ащыщ. Жьоныгъуаклэм и 7-м, 1945-рэ илъэсым зэхакъэуцогъэ наградной тхьапэм къегъэлыгъэу Хысэ илIыгъэ зэоIагъэр. Мары ащ итхагъэр: «Кълэу Берлин иштэнкIэ 1945-рэ илъэсым мэлъыфэгъум и 22-м кышщегъэ-жыагъэу и 29-м нэс псэемыблэжъэу, лIыхъужьныгъэ хэлъэу, зэон тактикэр дэгъоу зышIэрэ офицерэу зыкыгъэлъэгъуагъ. Шъхьас имыIэу пым ицIы-фышъхьэрэ итехникэрэ зэхигъэтакъозэ, ивзвод пчъагъэрэ атакэ ригъэшIыгъ.

Кълэу Берлин екIугъэнымкIэ аужырэ пэрыохъум — псыхъоу Шпрее зэпырыкIынхэм фэгъэхьыгъэ зэо машIом мэлъыфэгъум и 27-м, 1945-рэ илъэсым строим хэфыкIуыгъэм ычIыплэ Шъхьаплъэкьо Хысэ иуцуи, Берлин гупчэм нэсыгъэнымкIэ зэо унашъоу щыIэм игъэцэкIэн лъыгъэкIуа-тэу фежыагъ. А зэо уахътэм кыкIолI Шъхьаплъэкьом ко-

кIынхэщэ, кълэу Берлин игупчэ нэсыхэ алъэкIыгъ. «Советскэ Союзым и ЛIыхъужь» зыфилорэ цIэр фэусыгъэныр ифэшъуаш». КIэтхэжыгъэхэр: я 2-рэ танк батальоном, я 49-рэ гвардейскэ танк бригадэм, я 12-рэ гвардейскэ танк корпусым якомандирхэр, я 2-рэ танкыдзэм икомандующэу Советскэ Союзым тIогъогогъо и

ЛIыхъужъэу, генерал-полковникэу Богдановыр, танкыдзэм ивоениэ совет хэтэу генерал-майорэу Латышевыр арых. Ау, гукъаоми, кызыхэкIыгъэр къэшIэгъуаеу лIыхъужьым лIыхъужышIэр кыфаусыгъэп. Ащ ычIыплэ 1945-рэ илъэсым жьоныгъуаклэм и 30-м ящэнэрэу Быракъ Плъыжым иорден Шъхьаплъэкьо Хысэ кыфагъэшъошагъ. Хысэ изэо гъогу хьышъэ псау екъу.

Зэо ужым зэфэдэу ордени 3-рэ медали 4-рэ хэлъхэу къэкIожьыгъ. Заом псаоу кызырэхэкIыжыгъэр гущIогъо-шхуагъ. Зэунэкъош шъыпкъэхэу тиллакъокIэ нэбгырэ 12-у заом Iухьагъэхэм ащыщэу нэбгыритIу кыхэкIыжыгъэр — Хысэрэ Шухьаибэрэ. Ад-рэхэр зэкIэ хэкIодагъэх. Ежъ Хысэ ышнахьыкIэу Мышъэ-

ишъыпкъэу зэрэпылгыгъэм ишыхьатэу къэбар кIэкIхэм къащегъэжыагъэу фелъетоным нэсыжъэу тхыгъагъэ кызырэлэ-кIэкIыштыгъэр илофшIэгъу-гъэхэм дэгъоу ашIэ. ИцIыфы-гъэкIэ, шэн пытэу хэлъымкIэ, шъыпкъагъэу иIэмкIэ ушIокIы-нэу зэрэщымытымкIэ илоф-шIэгъухэм агъэлапIэщтыгъ, шъхьэкIэфэшхо фашыштыгъ.

Хысэ зымыгъэгумэкIырэ Iофыгъо гори щылагъэп, ар етIани искусствэм е театрэм афэгъэхьыгъэ хъумэ, кызытри-гъанэщтыгъэп. Театральнэ ин-ститутым Москва (ГИТИС-м) шеджэщ я 2-рэ студийер 1957-рэ илъэсым игъэмафэ аугъои зэхьум, Хысэ ежъ ышъхьэкIэ ахэм якъыхэхын хэлэжыагъ. Сэри кысыIуагъ: «Театрэ шъыпкъэ тилэ хъушIт, специа-листхэр ящыкIэгъэщтыгъ, теат-роведэу уеджэмэ дэгъу, уклэ-гъожьышIтэп, кысэздэIу», — джарэушIтэу сытыригъэгъу-шхуагъ, Москва ськIуи, теат-роведческэ факультетым сы-чIэхьагъ, седжагъ, сисэнэхьат-кIи зыкIи ськIэгъожьыгъэп.

Шъхьаплъэкьо Хысэ иныб-джэгъуштыгъэу, Советскэ Со-юзым и ЛIыхъужъэу Нэхэе Даутэ ехьылIэгъэ лIыхъужъэ драмэу «Даут» зыфилорэм ит-хын зыфэжъэм, студийер джы-ри еджэщтыгъэ. Даутэ ироль анахъ къэкIушIт артистыр зэ-ригъашIэмэ шIонгъоу, образым игъэпсынIэ ар къэзышIы-щтым итворческэ амалхэр кыдылIытэнхэм пае, Москва студийцэхэм адэжъ къэкIо-гъагъ. Ащ фэдэ гухэлъ иIэми ашIагъэп, зышIэщтыгъэр ежъ икIэлэгъэджагъэу В.А. Врон-ская ары. Илъэс 21-рэ зыте-шIэгъэ нэуж я 2-рэ студийери ащ ригъаджэщтыгъ. Репетицие ашIырэ пычыгъом ишъыпкъэу еплыгъ, гущыIэгъу ышIыгъэх. Ежыри къафилотагъ Адыгэ театрэу аугъоижыгъэм илоф-шIаIэ ыкIи кыгъэлыгъагъохэ-рэр зыфэдэхэр. Хысэ ытхырэ пьесэм игерой шъхьаIэ кы-шыныр анахъ зыфэуцIыныу джащыгъом В.А. Вронскаям ылытагъэр КIыкI Юр арыгъэ. Ежъ Хыси ары кыыхыгъа-гъэр.

кызыхьугьэр илээс 95-рэ хьугьэ

Пьесэм Иоф дешлэфэ, ежъ Хысэ кызыэриотэжыштыгьэмклэ, Даутэ иобразклэ анахъ кьеклоу, ымакьэкли, игьэпсы-клэкли, идзэклэп шьуашэкли фэ-пагьэу ыльэгьуштыгьэр Кы-кыр ары. Я 2-рэ студияр кьа-ухи артист ныхьыкьлэхэм хэ-кум кьагьэзэжыгь. Шьхьа-плээкьом пьесэр театрэм ри-тыгь ыкли агьэуцунэу аштагь. Драмэм Иоф дэзышлэшт режис-серэу Шэуджэн Мэдждэ роль-хэр артистхэм заретым, емы-хьырэхьышэжьэу Даутэ ироль Кыклым рипэсыгь.

Пьесэр стхыгьэхэмэ хьугьэ ымылоу, спектаклэр агьэуцу зыхьукьлэ театрэм кычлэкли-

гьэхьыгьэ драмэм ыуж кьоджэ шьылаклэм икьэгьэлэжьон фе-жэ, Ар «Чыгум иорэд» зы-фиорэмклэ Хысэ зэшлэуихыгь. 1965-рэ илээсым пьесэр Адыгэ театрэм исценэ шагьэуцугь, артистхэм гум кьинэжьэу об-разхэр ащ кьышашыгьэх.

Шьхьаплээкьом Хысэ идра-мэу «Игьонэмысым икьашьу» зыфиорэр я 19-рэ лэшлэгьум кьыхэхыгь. Драмэр адыгэ лэпкьым ышхьэ кьырыкьла-гьэм ыкли пэклэклигьэм итхыдэ ин, образ гьэшлэгьонхэр кьы-щитыгьэх. Мы пьесэр гьэуцу-гьэныр Хысэ кьинклэ пхы-ригьэкьыгь. Ар зытехьухьа-гьэр драматургием ыльэныкьо-

табэрэ клочлабэрэ зытыри-гьэклэдагьэр тарихъ драмэу «Шарлотта-Айшэт» зыфиорэр ары. Адыгэ пшгьэшэжьые цыкьлоу илээси 5 нахьыбэ зы-мыныбжэу хэкум ратыгьукли, Тыркуем ахьыгьэм ыкли аща-гьэм ышхьэ кьырыкьлауагьэм ар фэгьэхьыгь. Айшэт пыль кьэбар льяпсэр, кьырыкьлоуагьэ шьыпкьэр, ытхыгьэхэр зыфэ-дэхэр зэригьэшлэнхэм, ежъ ытхыштымклэ гьозэным пае кьыгьотынхэм ишыпкьэу Хысэ ыуж итыгь. Пчягьэрэ Париж тхагьэ. Итворческэ гу-хэлэи клэклигь.

Пьесэм пшлэш ыгьэхьурэр адыгэ пшгьэшэ луш дахэм ыгукли ышэокли икьэбзагьэ кьызыэриухьумагьэр, зылу-гьэмэ цыфыгьэу адызэри-хьагьэр, игуцлэнагьэ шьоры-шыгьэу зэрэщымытыгьэр арых. Цыфыгьэмрэ шлулэ-гьуныгьэмрэ зинэпцыхьэу джэ-гуальтэ зышлэхэрэм авторым нэмышлэ афьуегьэшлы, Айшэт игукьэо нэпсхэр зэхьуегьашлэх. Зинасып кьычлэмыкьыгьэ бзыльфыгьэм ипшэшлэ цыкьлу инасыпи кьыльэгьужыгьэп, ильэныкьом гупсэ клэхьопсызэ, хымэ хэгьэгоу рэхьатыплэ фэ-мыхьугьэм хьадэгьур кьы-щылэлысыгь.

Айшэт ехьыллэгьэ драмэр тисценэ шагьэуцунэу хьугьэп, ащ фэдэ гухэлэ режиссерэу Шэуджэн Мэдждэ зэрилагьэм сыщыгьуаз. Непи театрэм ыналэ пьесэм тыридзэм зэрэ-хэмыукоштхэм, зэрафэуцло-члэштым сицыхьэ телъ.

Сыкьызытегушылэгьэ пье-сэмэ анэмыклэу, «Сянэ ышлэклэ», «Кьуаджэм кьышыхьугьэхэр» зыфиохэрэ Шьхьаплээкьом ытхыгьэх. Ипсесэхэр зыдэт тхылэитлу кьыдэклигь. Хэ-гьэгу зэошхом ехьыллэгьэ ро-мани ытхыгь. Шьылэзэ тхылэр кьыльэгьужыгьэп, зыщымы-лэжэ нэуж кьыдэклигь. Игуа-пэу ордэхэри ытхыштыгьэх: «Си Мэдин», «Айтэчы сишэнэу сэ кьысиуагь», нэмыклэхэри, джы кьызынэсыгьэми кьалох. Ипсесэхэм ахэт ордэхэри ежыр зэхэзыльхьагьэр.

Артистхэр Хысэ дэгьу дэ-дэу фышытыгьэх, лэшэу ягу-нэсыгь, зэфыкьом, гухэкьышхо ащыхьугь. Ыгурэ ылырэ фэ-узуу артист шлагьоу, лы зэ-кьужэ нэгьушлоу, ныхьдэжэу бэ-рэчэтэу Айтэчыкьом Абрек (Мыхьамодэ) ылогьагь: «Тите-атри, Краснооктябрьскэ урамри зэгьокли хьугьэх». Ащ ыуж ильэсиллэ тешлагьэу ежъ Аб-рек фэгьэхьыгьэу ар дэдэр хьугьэ, театрэм члэнэгьэшхо ышлыгь.

Шьхьаплээкьом Хысэ твор-чествэм ыкли цыфыгьэм альэныкьоклэ узкьырышлынэу щытыгь, зафэу шылагь. Кьыз-щыхьугьэу икьоджэ гупсэ-щыгьэ Пчыхьалыкьуае зэрэ-шалыгьтэрэм, зэрэрыгушхохэ-рэм ишыхьатэу ураммэ ащыш Хысэ ышлэ фаусыгь. Дзэклэп лыхьужьыр игьэхьагьэхэмклэ, идраматургиеклэ, исценическэ образ лээшхэмклэ, лыгьэу хэлэыгьэмклэ непи кьыгьхэт.

ШЬХЬАПЛЭЭКЬО Кьэсэй.

ЛЫБЛЭНЭГЬЭ

нэшанэхэр зезыхьэрэ цыфхэри, шьыпкьагьэ зыхэлэ зэмызэ-гьыныгьэхэри, шлулэгьу кьаб-зэу зыфэзэщыгьэхэри, нэмыклэ

ШАПХЪ

щтыгьэп, адефэщтыгь. Лы-хьужэ драмэу «Даут» зыфило-рэр творческэ гуетыныгьэ ин фырялэу Адыгэ театрэм шагьэ-уцугь. Артист нахьыжэхэри, нахьыкьлэхэри спектаклэм хэлэ-жыагьэх. Цыф лэпкэ зэфэшлэ-хьафхэм кьахэкьлэ дзэклэп-хэу пыхьыбм бгьэклэ пэуц-жыгьэхэм яобразхэр куоу, гурылогьошлоу, тпэлагьэ ашыхьэу, ежъ артистхэр апсэ емылэжьхэу зэрэщыгьэр кьа-хэщэу кьатыгьэх. Даутэ ироль-клэ апэрэ творческэ гьэхьагьэ Кыкль Юрэ ышлыгь. Пьесэр зытхыгьэ Шьхьаплээкьом Хы-сэрэ режиссерэу Шэуджэн Мэдждэ ягьэхьагьэу ар хьугьэ. Спектаклэр — («Даут») апэ Пэнэжыкьуае кьызы-шагьэлэагьом Нэхэе Даутэ янэу Шэрифэ сценэм кьыдэ-кьуай, гуфэбэныгьэ хэлэу Кыклым Иапллэ ришэкли, ри-логьагь: «Тхьауегьэпсэу, сиклал, сько псаум фэдэу сапахьхэ кьибгьэуцожьыгь, насыпышло охьу». Гушылэ льяплэхэр Юрэ щыгьушэхэрэп.

Шлэныгьэлэжьэу Шьхьэ-лэхьом Абурэ тхаклоу Кошбэе Пшымафэрэ гьэзэтэу «Социа-листическэ Адыгеим» мыр-эуцгьэу щыхагьэунафыкьыгьагь: «Драмэм анахъ осэшхо фэ-озыгьэшлэирэмэ ащышэр Хэ-гьэгу зэошхом адыгьэхэр зэрэ-хэлэжыагьэхэр кьэзыгьэлэ-гьорэ апэрэ драматическэ про-изведениеу зэрэщытыр ары. Драмэм хэт герой шьхьалэу Нэхэе Даутэ ау сьдми кьэугуп-шысыгьэп, тарихъ шьыпкьа-гьэр ыльапс нахъ. Шьылэныгьэ гьогоу Даутэ кьыкьлугьэм шы-щэу зы пычыгьэу закьу драмэм иавтор сценэм кьышцигьэлэ-гьорэр. Ар Лыхьужьыр Хэ-гьэгу зэошхом зэрэхэлэжыагьэр ары. Зэрэпсаоу драмэр зып-штэклэ, динамичнэу, художе-ственнагьэ хэлэу гьэпсыгьэ. Адыгэ сценическэ искусствэм-клэ ар гьэхьэгьэшху». Хысэ ип-роизведение ар ифэшлэшэ уас.

Спектаклэу «Даут» Темыр Кавказым илэпкэ театрэхэм якьэгьэлэжьонэу зэхашэгьа-гьэм анахъ дэгьукьлэ щыхагьэ-унафыкьыгьагь. Зэошхом фэ-

клэ мыхьуштыгьэ фэныкьуагьэ илэклэ арэп, лэпкьым кьы-рыкьлауагьэм зэрэхэлэбэагьэр ары амыдэщтыгьэр. Ежъ Хысэ гу-стырышагьэми, шьыпкьэм рыпсэу, нэфаюу, кьышлэомы-кьынэу щытыгьэти, пьесэр пхыригьэкьыгь ыкли театрэм ыгьэуцугь. Режиссерэу илагьэр Шэуджэн Мэдждэ. Пьесэм хьугьэ-шлэгьэ шьыпкьэр ыльапс, кьэбар нэшанэри хэлэ. Жанрэмклэ драмэм нахь тра-гедием пьесэр нахъ пэблагьэу сэ сеплэы. Пшгьэшэ ныхь-жыкьлэ дахэу Мэзагьорэ ыгу кьыхихыгьэ клэлэклэ бланэу Кьэншьяорэ зэраукьлэхэрэм изакьоп трагедие кьэзышлы-рэр. Ар кьэзытырэр шлункьым, жьалымыгьэм, цыфынчья-гьэм дэхагьэр, шлулэгьур, гукьлэгьур зэрэтхьалэхэрэр, кьушхьэ тлоклэ зэжьум зэрэ-дафызэрэр, дунэе нэфым пэ-лапчэхэу егьэшлэрэ лээхьур зэрэтелыр ары.

Мэзагьо ироль (артисткэр — Хьурмэ Марыет), Кьэншьяо ироль (Кыкль Юр) гум ыштэу, шлу зэрэлэжьурэ нэбгыритлумэ язэфыштыкьлэ, язекьуакьлэ лэпкэ хэбзэ-нэшанэхэм ары-гьуазэхэзэ кьашыгь. Спектак-лэм хэлэжыгьэу артистхэм эклэми ярольхэр гьунэм нэсэу

дэгьоу кьашыгьэх. Анахьэу гум кьинэжьэу еплыгьэхэм альытагьэр лэпкэ хьафизэ лу-шэу, губзыгьэу, лэпкьым фэгумэклэу Гугьэжьужэ иобраз артистэу Бэгьужьэком кьы-зэришлыгьэр ары. Спектаклэм еплыгьэ пэстэум аужырэ сцен-нэр ащыгьупшэжьырэлэ, Кьэн-шьяо шлу ыльэгьурэ Мэзагьо лэлоу кьыфишлыжыгьэр ыгьэцаклэзэ, хьадэгьушэр кьы-тефагьэ пэтзэ, пшгьашпэм икьа-шхьэ ежыр кьышэшэжыкьы. Ащ фэдэ клэухьр драматурги-ческэуи сценическэуи кьагьэ-шьыпкьэжыкьы, шлэшхьуныгьэ уагьэшлы.

Журналэу «Зэжьошныгьэм» (N 2, 1988-рэ илгьэс) усаклоу ыкли драматург цлэрылоу Кьу-екьом Налбый щитхыгьагь: «Тирежиссерхэр бэрэ мэтхьа-усыхэх адыгьэхэм атхыгьэ пье-сэ дэгьу кьалэклэмыхьэу алошгь. Шьхьаплээкьом Хысэклэ сэ сыосэшлэп, ау зэ джыри ерэ-джэжыкьы «Игьонэмысым икьа-шэ», хагьотэщтыкь ащ лэпкэ

пэстэу пьесэм епхьыллэн плээкьыштыгьэр. Джыри бэрэ адыгэ сценэми, нэмыклэ сценэ-хэми ателын ыльэклэныу сэ кьысшлэшы а драмэр. «Непэ-рэ Иофхэм» театрэр зэрапылыр дэгьу, ау гьэшлэрэ Иофхэри шылэх, непи неуши унэгьу клэтынхэ фаеу». Налбый Хы-сэ итворчествэ зэрэлэпылэ-щтыгьэм, уасэ зэрэфишлышты-гьэм мыр ишыс.

Шьхьаплээкьом Хысэ итвор-чествэклэ революционнэ тема-тикэр кьызышлэтыгьэ драмэу «Шэуджэн Мос» зыфиорэм мэхьанэшхо илагь. Апэрэ адыгэ революционерэу Шэуджэн Мосэ иобразклэ шылэклэп игыэп-сын хэлэжьэрэ цыфыр ащ дэгьоу кьызылэуихыгь. 1972-рэ илээсым Кьурашынэ Аскэр мы пьесэм техыгьэ спектаклэр теарэм щигьэуцугь. Драматур-гие ин зыхэлэ пьесэр анахъ спектаклэ дэгьухэм ащыш ышын ыльэклигь. Режиссер-ми, Шэуджэн Мосэ ироль дэгьу дэдэу кьэзышлыгьэ ар-тистэу Мурэтэ Чэ-пайи, эклэ артистэу хэлэжыагьэхэми шлу-клэ афэплэжьун фа-ер рольхэм лэшэу зэрягьугьэхэр ары. Д р а м а т у р г э у Шьхьаплээкьом ипсесэхэм нэшэнэ шьхьалэу ахэлэыр идейнэ зэмызэгьы-ныгьэр зэрэщыгьэ-лэшыгьэр ары. «Тыр-кьохэр» зыфиорэ драмэри а шьыклэм тет. 1975-рэ илээсым ар Адыгэ драмтеат-рэм исценэ кьыте-хьагь, Иоф дэзышлэ-гьэр режиссерэу Кьу-рашынэ Аскэр, чеки-стхэм ар яхьыллагь.

Шьхьаплээкьом Хысэ ытхыгьэмэ ащышэу анахьэу охъ-

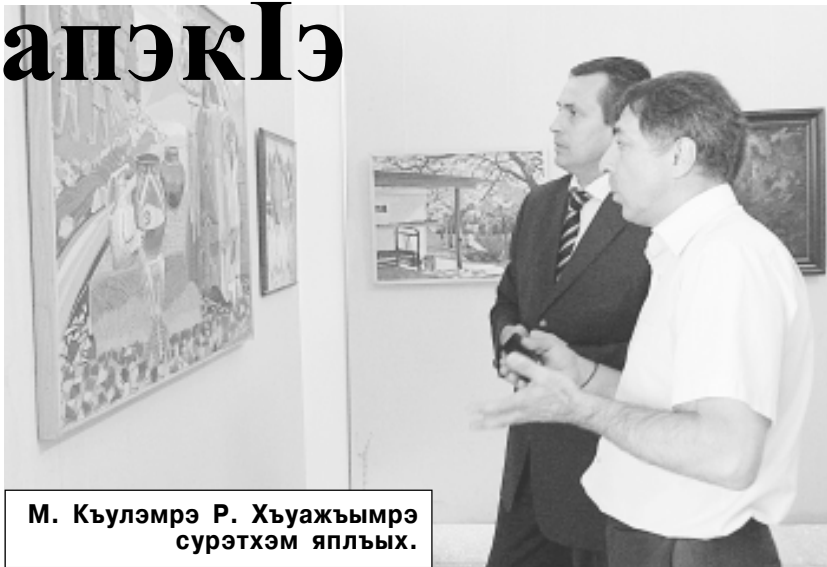

ТИКЪЭГЪЭЛЪЭГЪОНХЭР

ЩыІэныгъэм уапэкІэ уегъаплъэ

**Урыс-кавказ заор зауыгъэр илээси 149-рэ зэрэху-
рэм фэгъэхыгъэ сурэт къэгъэлъэгъоныр Мыекъяупэ
къыщызэуахыгъ. Ставрополь краим, Къэбэртэе-
Бэлъкъарым, Къэрэщэе-Щэрджэсым, Адыгеим, нэ-
мыкІхэм ясурэтышхэм ялофшлэгъэ 80 мэкьюгъу мазэм
и 5-м нэс тиреспубликэ къыщагъэлъэгъоштых.**

**М. Къулэмрэ Р. Хъуажымрэ
сурэтхэм яплъых.**

ЩыІэныгъэр лъэкІуатэ. Тари-
хым тытегушыІэ зыхуыгъэ, зэгъэ-
пшэнхэр тэшых. Лъэужхэм къа-
кІугъэ гъогур зэфтхысыжыгъэ,
хъугъэ-шлагъэхэм уасэу афэтшы-
рэм цыфхэр ащытэгъэгъуазэх.
Адыгэ Республикэм культурэмкІэ
иминистрэу Къулэ Мухамэд зэха-
хэм къызэрэщыуагъэу, тарихыр
тыгу къэдгъэкІыжыгъэ, тапэкІэ
тэшлэ. Археолог цІэрылоу Лъуп-
кІэ Нурбый Тыркуем шыагъ. Ти-
лэпкъэгъуху ячІыгу рафыгъэхэр
Тыркуем зэрэщыпсэхуэрэр зэри-
гъэлъэгъуыгъ. «Ижырэ Анатоли-
ер» зыфилорэ сурэтэу шышгъэм
Н. ЛъупакІэм къыщегъэлъагъо

адыгэмэ яшэн-хабзэхэр зэрэІа-
мынагъэхэр.

Адыгеим исурэтышхэм я Союз
итхьаматэу Хъуажэ Рэмэзан, сурэ-
тышлэу, зэлашлэрэ архитекторэу
Бырсыр Абдулахъ, сурэтышлэу
ЛъупкІэ Нурбый зэхахъэм къызы-
щэгъушыІэхэм цыфым гугъэ иІэн
зэрэфаер лощлагъэхэм къащыха-
гъэщыгъ.

Нартхэм яшэн-хабзэхэр «Хъы-
мыдыж» зыфилорэ сурэтым
А. Бырсырым къыщелуатэ. Къуа-
нэ Аслан исурэтэу «ГукІэгъум»
бэ узэригъэгупшысэрэр. Пшъа-
шэр ошхым хэтэу сымаджэ хъу-
гъэ тэтэжым ыджэ макІо, шхы-

ныгъохэр фехых. Чэмышшо Вик-
тор Ставрополь дэсыгъ. Исурэтхэр
къоджэ псэукІэм къытегушыІэх.
Чыгур зылэжыкІэм игупшысэ-
хэм уахешэ. Шъо зэфтхыгъафхэр
сурэтышым дэгъоу егъэфедэх.
Дмитрий Мельниковым, Юрий
Евсеевым, Къат Теуцожэ тилъэкІ
ищыІэныгъэ ихэхъоныгъэхэр
сурэтхэмкІэ къагъэлъагъо. Пащт
Герман Красноярскэ дэсыгъ. Адыгэ-
мэ ящыІакІэ, шыум иблэнагъэ,
джэгулэхэр лъэкІ гупшысэмэ

арипхыгъэ къыІуатэрэр егъашІи
жыкІэ мыхъуштэу олыгъэ.

Къэгъэлъэгъоным еплыхъэ
М.Къулэм, Б.Шэуджэным, Р.Хъуа-
жым, А. Бырсырым анахъу къы-
хагъэщыгъэр Урыс-кавказ заом
фэдэ зэпэуцуныгъэхэр къэмыхъу-
жынхэм, мамырныгъэм игъэпы-
тэн сурэтышхэр зэрэпылхэр,
ныбжыкІэхэр яхэгъэгу шІу альэ-
гъоу плугъэнхэр лощыгъо шъхьалэ-
мэ зэрэщыщыр ары.

ПАНКРАТИОНЫР. УРЫСЫЕМ ИЗЭУКІЭГЪУ

Дышъэр къэзыхыгъэмэ къахахыгъэр Ислъам

**Урысые Федерацием панкратионимкІэ ия VI-рэ зэу-
кІэгъухэр Анапэ шыкІуагъэх. Илээс 14 — 17 зыныбжы-
хэр бэнапІэм шызэнэкъокъугъэх. Адыгэ Республикэм
ихэшпыкІыгъэ командэ апэрэ чІыплэр къыдихыгъ.
Чэчэным иллыкІохэр ятІонэрэ хъугъэх, Алтай краим
испортсменхэр ячэнэрэх.**

**хыгъ. ЗэуукІэгъу тхьапша
уилагъэр?**

— Гъогъгъуи 4 алырэгъум сы-
щанэкъокъугъ. Тренерэу Къэлэ-
шъэ Аскэрбый, нэмыкІху тико-
мандэ зыгъэхъазырыгъэмэ тафэраз.

— Панкратионыр спорт
лъэкІ къызэрыкІоп. Ащ
упылыным пае къулай-
ныгъи, кІуачІи уищыкІа-
гъэх. Пшлогъэшлэгъона
боевой искусствэр?

— Сянэу Зарэ панкратионим
сыпылынэу фэягъап. Сятэу Рэмэ-

зан къыздыригъашти, спортым
пыщагъэ сыхъугъ. Титренер-кІэлэ-
егъаджэхэм шэн-хэбзэ дэгъухэм
тафагъасэ. СинэІосэ кІалэхэр тугъ
ешъохэрэп. Спортым ныбджэгъу-
шІухэр шызгъотыгъэх.

— Анапэ узыщэбанэм, ку-
пым нэбгырэ 17 итыгъ. Зэ-
укІэгъу анахъ къыныр къы-
талога.

— Дышъэ медалым икыдэхын
гумэкІыгуагъэ къысфихыгъэу
сэлъыгъ. Зы нэгъэупІэпІэгъу нэмы-
Іэми алырэгъум пкІэнчъэу шыб-
гъако хуытгъап. Къыонэкъокъурэм
уахътэр нахышІоу ыгъэфедэ зы-
хуыкІэ, къышІопхыныр нахъ хы-
лэ мэхъу.

— Панкратионыр шапхъэ
зимылэ спорт лъэкІху
щытми, ащ хэбзэ гъэнэ-
фагъэхэр щыбгъэцэкІэнхэ
фаеба?

— Ары. Хабзэ зыхэмылэ зэу-
кІэгъур сэ къызгурылорэп. Спорт-
сменым шъыпкъагъэ сыдыгъуи
хэлъын фак. Тренер-кІэлэгъаджэу
тилэхэм ащ ехылагуагъу къытфа-
Іуатэрэр бэ. Сыд фэдэ сэнэхъат къы-
хэсхытми, спортым шІэныгъэу
къысфихыгъэр сыдыгъушпэщтгъ.

— Уимедальхэм ахэбгъэ-
хъонэу пфэтэло.

Сурэтым итыр: ХъорэлІ И-
слъам.

Тиреспубликэ ихэшпыкІыгъэ
командэ хэтхэм Къэлэшъэ Аскэр-
бый пэщэныгъэ адызэрихъагъ.
Илээс 14 — 15 зыныбжыхэм якуп
чемпион шыхъугъэ тибэнакІохэр:
Найденев Максим, кг 35-рэ, Не-
стерук Никита, кг 38-рэ, Нестерук
Артем, кг 42-рэ, Клевцов Алек-
сей, кг 47-рэ, ХъорэлІ Ислъам,
кг 59-рэ, Бэлбэкёу Амир, кг 66-рэ,
Богомолов Михаил, кг 70-м ехъу.
Илээс 16 — 17 зыныбжыхэр: Ор-
тэнэ Бэдынэкъу, кг 69-рэ, чемпион
хъугъэ. Шэуджэн Ислъам, Юсу-
пэ Шамил, Афанасьев Александр,
ятІонэрэ чІыплэхэр къахыгъэх.
Алый Барбек ыкІи Назаренко
Игорь ячэнэрэ хъугъэх.

Дышъэ медалыр къыдэзыхы-
гъэмэ ащыщэу ХъорэлІ Ислъам
зэхэщакІомэ къыхагъэщыгъ. Бэ-
нэгъухэм техникэ анахъ дэгъу къа-

щигъэлъэгъуагъэу алыгъи, Щытхъу
тхылъ къыфагъэшъошагъ. Мые-
къяупэ ия 2-рэ гурыт еджапІэ ия
10-рэ класс ар шеджэ.

— Урал, Сыбыр, Москва, Ле-
нинград жэкум, Къыблэ шъолъы-
рым, Темыр Кавказым, нэмыкІ-
хэм спортсменхэр къарыкІыгъа-
гъэх, — къелуатэ ХъорэлІ И-
слъам. — Шынынхэу Ислъам, Дзыбэ
Бислъан, КІарэ Къэншъау, Тэзэ
Бислъан, нэмыкІхэри тикомандэ
хэтыгъэх.

— Ислъам, тренерэу Къэ-
лэшъэ Аскэрбый къызэ-
рэтилуагъэу, зы зэуукІэгъур
нэгъэупІэпІэгъу 37-кІэ,
Алтай шыщ нэбгыритІуми
зэуукІэгъу пэпчэ зы та-
къыкърэ нэгъэупІэпІэгъу
30-рэ нахъ атемыгъэкІуа-
дэу текІоныгъэр къащІоп-

ДЗЮДО. ЕВРОПЭМ И КУБОК

Имедальхэм ахэгъахъо

**Европэм и Кубок икыдэхын фэгъэ-
хыгъэ зэнэкъокъу Оренбург шызэ-
хащагъ. Хэгъэгу 18-мэ яспорт-
сменхэр апэрэ чІыплэхэм афэбэ-
нагъэх. Адыгеим икыгъэмэ ащыщэу
Елена Ткаченкэр анахъ лъэшэу ты-
зыгъэгъушІуагъэмэ ащыщ.**

Адыгеим ипсэупІэу Джаджэ шапІугъэ Елена
Ткаченкэр, кг 48-рэ, шысэ тепхынэу бэнагъэ.
ЗэуукІэгъухэр типшъагъэ къыхыгъи, дышъэ
медалыр къыфагъэшъошагъ. Е. Ткаченкэм
Урысыем истудентхэм язэнэкъокъу мыгъэ
апэрэ чІыплэр къыщыдихыгъ, Урысыем и
Къыблэ шъолъыр шыкІогъэ зэнэкъокъуми
ащытекІуагъ.

— Елена Ткаченкэм хэпшыкІэу иІэпІэ-
сэныгъэ хэгъахъо, — къелуатэ Адыгэ Респу-
бликэм дзюдомкІэ ихэшпыкІыгъэ командэ
итренер шъхьалэу С. Бастэм. — Ащ итренерхэр
И. Вержбицкэр А. Адзынэмрэ. Оренбург
тыщыІэу Еленэ зэрэбанэрэм тылпылагъ.
Тренер цІэрылорэ тиспортсменкэ къыщыт-
хуыгъэх.

Адыгэ къэралыгъо университетым физкуль-
турэмрэ дзюдомрэкІэ иинститут ия 4-рэ курс
Елена Ткаченкэр шеджэ, зэнэкъокъухэм за-
фегъэхъазыры.

Сурэтым итхэр: С. Бастэмрэ Е. Ткачен-
кэмрэ.

**НэкІубгъор зыгъэхъазырыгъэр
ЕМТІЛЪ Нурбый.**

**Зэхэзыщагъэр
ыкІи къыдэзы-
гъэкІырэр:**

Адыгэ Респу-
бликэм лъэкІ
ІофхэмкІэ, ІэкІыб
къэралхэм ащы-
псэурэ тилъэп-
къэгъухэм адырІэ
зэпхыныгъэхэмкІэ
ыкІи къэбар
жъугъэм иамал-
хэмкІэ и Комитет
Адресыр: ур. Кре-
стьянскэр, 236

**Редактор
шъхьалэр**

**ДЭРБЭ
ТИМУР**

**Редактор
шъхьалэм
иапэрэ гуадзэр
МЭШЛЭКЪО
Саид**

**ПшгъэдэкІыж
зыхырэ
секретары**

**НЭПШЭКЪУЙ
Заур**

**Редакциер
зыхъыгъэр:
385000,
къ. Мыекъяупэ,
ур. Первомайскэр,
197.**

**Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шъхьалэм
иапэрэ**

**гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшгъэдэкІыж зы-
хырэ секретары:**

**52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru**

**Зыщаушыхъаты-
гъэр:**

Урысые Федерацием
хэутын ІофхэмкІэ,
телерадиокъэтын-
хэмкІэ ыкІи зэлы-
ІэсыкІэ амалхэмкІэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чІыплэ гъэлары-
шлал, зэраушыха-
тыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр

**ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъяупэ,
ур. Пионерскэр,
268**

Пчъагъэр

4004

Индексхэр

52161

52162

Зак. 1443

**Хэутыным
узщыкІэхтэнэу щыт
уахътэр
Сыхъатыр 18.00
ЗыщыкІэхтэгъэхэ
уахътэр
Сыхъатыр 18.00**